

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Marek Pour

Osobnostní prediktory konzervatismu, liberalismu a autoritářství

**Personality predictors of Conservatism, Liberalism
and Authoritarianism**

Praha, 2018

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Lukavský, Ph.D.

Děkuji Jirkovi Lukavskému za vedení práce.

Markovi Vrankovi děkuji za podněty a včasné zásahy.

Filipovi děkuji za rady a komentáře.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 10. 4. 2018

.....
Bc. et Bc. Marek Pour

Abstrakt

Obecně definovaná politická ideologie: liberalismus, konzervatismus a za něj často zaměňované pravicové autoritářství jsou koncepty dominantně popisovány jako nástroje spolehlivě odlišující dvě skupiny lidí. Tyto závěry přitom vyplývají z přílišného zobecnění výsledků výzkumu politické ideologie:

Empiricky definovanou sociální a ekonomickou ideologii lépe popisují dva vzájemně negativně korelující faktory sociálního a ekonomického konzervatismu. Sociální konzervatismus, ekonomický konzervatismus a autoritářství měřené názory na výchovu dětí mají rozdílné osobnostní a demografické koreláty. Sociální dimenzi ideologie, ekonomickou dimenzi ideologie a autoritářství v rozporu s některými očekávaními rozdílně predikuje zejména Otevřenost vůči zkušenosti, Extraverze a Emoční stabilita. Ekonomický konzervatismus se jak od sociálního konzervatismu, tak od autoritářství liší zejména prediktory příjmu a vzdělání. Sociální konzervatismus se od autoritářství liší zejména prediktorem věku. Od autoritářství obě dimenze ideologie odlišuje interakce příjmu a Otevřenosti vůči zkušenosti, která u ekonomického i sociálního konzervatismu vede k přesně opačným výsledkům.

Klíčová slova

Sociální a ekonomická dimenze ideologie, autoritářství, osobnostní prediktory

Abstract

Broadly defined political ideology: Liberalism, Conservatism and Right-wing authoritarianism – often perceived as identical, are concepts dominantly used by researchers as descriptors of two distinct groups of people. However, this ideological understanding stems from overly generalized conclusions of current research:

Empirically defined Social and Economic dimension of ideology is better described by two negatively correlated factors than one broad conservatism factor. Social and Economic conservatism and Authoritarianism are rather distinct concepts with specific personality and demographic correlates. Social and Economic ideology is – in part contrary to expectations – mostly predicted by Openness to Experience, Extraversion and Emotional stability. Economic conservatism differs from other ideological dimensions being mostly predicted by Income and Education. Social conservatism differs from Authoritarianism being predicted by Age. Moreover, in contrast with Authoritarianism, Economic and Social conservatism are both connected to unique opposite interactions of Income and Openness to Experience.

Keywords

Social and economic ideological dimensions, Authoritarianism, Personality predictors

Obsah

Seznam použitých zkratk	9
Seznam tabulek	10
Seznam grafů	10
Úvod	11
1. Unidimenzionální výzkum politické ideologie	13
1.1 Hlavní východiska práce	13
1.2 Dosavadní zkoumání konzervatismu a liberalismu	13
1.2.1 Neurofyziologické rozdíly konzervativců a liberálů	15
1.2.2 Kritika neurofyziologických rozdílů konzervativců a liberálů	16
1.2.3 Kritika obecných stimulů určujících politický konzervatismus	17
1.3 Shrnutí	20
2. Labyrint ideologické konceptualizace	22
2.1 Doménově-specifický model Weedeny & Kurzbany	23
2.2 MIDI Model	24
2.3 Duckittův model duálních procesů a dva typy konzervativců	25
2.4 Tři druhy „konzervatismu“ dle Stennerové	27
2.5 Společné faktory a podobnosti modelů	28
2.6 Autoritářství není konzervatismus a vice versa	29
2.7 Kritika pravicově definovaného autoritářství	29
2.8 Shrnutí	33
3. Osobnostní vlastnosti a politická ideologie	35
3.1 Osobnostní prediktory	36
3.2 Shrnutí	39
3.3 Teze	39
4. Výzkum	42
4.1 Data	42

4.2 Výzkumné otázky	42
4.3 Nástroje	43
4.3.1 Ekonomické a sociální ideologické otázky	43
4.3.2 Osobnostní vlastnosti	44
4.3.3 Škála autoritářství (Child Rearing Values)	45
4.3.4 Potřeba poznání (Need for Cognition)	46
4.3.5 Potřeba hodnotit (Need to Evaluate)	46
4.3.6 Potřeba jistoty a bezpečí (Need for Security and Certainty)	47
4.4 Multidimenzionalita politické ideologie (1. teze)	48
4.4.1 Analýza	49
4.4.2 Diskuze	55
4.5 Osobnostní koreláty konzervatismu, liberalismu a autoritářství (2. teze)	56
4.5.1 Analýza	56
4.5.2 Ekonomický konzervatismus	57
4.5.3 Sociální konzervatismus	58
4.5.4 Autoritářství	58
4.5.5 Diskuze	60
4.6 Kovariáty osobnostních prediktorů (3. teze)	62
4.6.1 Srovnání modelů s osobnostními vlastnostmi	62
4.6.2 Srovnání modelů s osobnostními vlastnostmi a zájmem o politiku	64
4.6.3 Srovnání modelů s osobnostními vlastnostmi a příjmem	65
4.7 Výsledky výzkumu	67
4.8 Obecná diskuze	69
Závěr	71
Seznam použité literatury	73
Seznam příloh	81

Seznam použitých zkratk

ANES	American National Election Studies (<i>americké národní volební studie</i>)
AV ČR	Akademie věd České republiky
CI	Confidence Interval (<i>interval spolehlivosti</i>)
CFI	Comparative Fit Index (<i>komparativní index vhodnosti modelu</i>)
CVVM	Centrum pro výzkum veřejného mínění
EMG	Blink electromyography (<i>oční elektromyografie</i>)
fMRI	Functional magnetic resonance imaging (<i>funkční magnetická rezonance</i>)
F-scale	Fascism Scale (<i>škála fašismu / autoritářské osobnosti</i>)
LWA	Left-Wing Authoritarianism (<i>škála levicového autoritářství</i>)
MIDI Model	Menu-Independent and Menu-Dependent model (<i>na výběru nezávislý a na výběru závislý model</i>)
OSF	Open Science Framework (<i>nástroj pro „otevřenou vědu“</i>)
RMSEA	Root Mean Square Error of Approximation (<i>střední kvadratická chyba aproximace</i>)
RWA	Right-Wing Authoritarianism (<i>pravicové autoritářství</i>)
SD	Standard Deviation (<i>směrodatná odchylka</i>)
SDO	Social Dominance Orientation (<i>orientace na sociální dominanci</i>)
SE	Standard Error (<i>střední chyba průměru</i>)
SRMR	Standardized Root Mean Square Error (<i>standardizovaná střední kvadratická chyba</i>)
TIPI	Ten-Item Personality Inventory (<i>desetipoložkový osobnostní inventář</i>)
VIF	Variance Inflation Factor (<i>inflační faktor rozptylu</i>)
WVS	World Values Survey (<i>světový výzkum hodnot</i>)

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Přehled vybraných multidimenzionálních teorií ideologie	...23
Tabulka č. 2: Srovnání regresních modelů ekonomické a sociální dimenze ideologie	...25
Tabulka č. 3: Nejsilnější koreláty symbolické, sociální a ekonomické dimenze ideologie	...37
Tabulka č. 4: Očekávané korelace v případě soc. a ek. dimenze ideologie	...40
Tabulka č. 5: Očekávané korelace v případě autoritářství	...41
Tabulka č. 6: Souhrn osobnostních dimenzí a konkrétní znění položek TIPI	...44
Tabulka č. 7: Vnitřní konzistence os. dimenzí a výsledky Goslinga a kol. (2003)	...45
Tabulka č. 8: Vybrané příklady definování dimenzí	...49
Tabulka č. 9: Vnitřní konzistence domnělých ideologických dimenzí	...50
Tabulka č. 10: Popisná statistika ideologických proměnných	...51
Tabulka č. 11: Faktorové zátěže jednofaktorového ideologického modelu	...53
Tabulka č. 12: Faktorové zátěže dvoufaktorového ideologického modelu	...54
Tabulka č. 13: Popisná statistika uvažovaných proměnných	...57
Tabulka č. 14: Korelační matice vybraných proměnných	...59
Tabulka č. 15: Osobnostní prediktory ekonomického konzervatismu	...63
Tabulka č. 16: Osobnostní prediktory sociálního konzervatismu	...63
Tabulka č. 17: Osobnostní prediktory autoritářství	...64
Tabulka č. 18: Osobnostní prediktory ek. konzervatismu v interakci s příjmem	...66

Seznam grafů

Graf č. 1: Model politického konzervatismu dle Josta a kol. (2003)	...14
Graf č. 2: Diagram s obecným konzervatismem a soc. a ek. konzervatismem	...52

Úvod

Současný výzkum v politické psychologii je do značné míry redukován na rozdíly mezi konzervativci a liberály. Kritika pocházející z méně citovaných, ale relevantních studií přitom naznačuje, že složitější pohled na ideologii nabízí poznatky, které jsou do značné míry v rozporu s poznatky hlavního proudu výzkumu. Obzvláště důležitou roli v tom hraje právě region střední a východní Evropy, který svou politickou realitou nabourává dominující přímočarý konzervativně-liberální (resp. republikánsko-demokratický) výzkum v USA a částečně i v západní Evropě. Práce má ambici kriticky poukázat na ignorovanou složitost zkoumání politické ideologie a jasně popsat problematická místa současného výzkumu.

První část nastíní současný stav bádání v politické ideologii, a na základě vybraných studií – relevantních metaanalýz, velkých mezinárodních či (neuro)fyzilogických studií – poukáže na zásadní nedostatky hlavního proudu výzkumu.

Druhá část práce na uvedenou kritiku naváže s multidimenzionálními ideologickými modely, které do značné míry vysvětlují rozporné výsledky a poukáže na podobnosti těchto alternativních modelů politické ideologie. Rovněž budou vysvětleny rozdíly mezi příliš neodlišovanými termíny autoritářství a konzervatismu.

Třetí část práce uvede osobnostní přístup ke studiu politické ideologie a postupně vystaví konkrétní teze, na které navazuje vlastní výzkum ve formě omnibusového dotazníkového šetření zabývajícího se osobnostními faktory ve vztahu k ideologii – konzervatismu, liberalismu a autoritářství.

Vlastní výzkum nejprve vnitřní konzistencí a konfirmační faktorovou analýzou ověří navrhovaný dvoudimenzionální model politické ideologie. Ekonomický konzervatismus, sociální konzervatismus a autoritářství budou dále pomocí bivariálních korelací zkoumány ve vztahu k osobnostním vlastnostem a dalším vybraným proměnným. V regresních modelech budou následně s osobnostními vlastnostmi, věkem a vzděláním uvažovány kovariáty politického zájmu a příjmu. V explorační části práce bude zkoumána interakce politického zájmu a příjmu s osobnostními vlastnostmi při predikci obou ideologických dimenzí a autoritářství. Na konci práce jsou diskutovány problematická místa studie a rovněž možné budoucí směry výzkumu.

Cíle práce se dají shrnout jako snaha odpovědět na tři výzkumné otázky:

1) Otázku ideologické orientace a její multidimenzionality:

„Pokud jsem konzervativní v sociálních otázkách, znamená to, že jsem konzervativní i v ekonomických otázkách?“

2) Otázku rozdílu mezi ekonomickým konzervatismem, sociálním konzervatismem a autoritářstvím:

„Pokud dosahuji vysokého skóru v ekonomickém konzervatismu, budu dosahovat vysokého skóru i v autoritářství?“

3) Otázku faktorů hrajících odlišnou roli v predikci ekonomického konzervatismu, sociálního konzervatismu a autoritářství:

„Pokud jsem konzervativní v ekonomických tématech a zároveň liberální v sociálních, má to nějaké zdůvodnění?“

1. Unidimensionální výzkum politické ideologie

Cílem první kapitoly je nastínit současný stav bádání a problematická místa unidimensionálního výzkumu – na základě vybraných metaanalýz, mezinárodních srovnávacích či (neuro)fyzilogických studií podrobíme kritice samotné motivační základy obecného dělení na konzervativce a liberály.

1.1 Hlavní východiska práce

Diplomová práce vychází z empirického pojetí ideologie. Nahlížení na politickou ideologii v práci by se dalo nejlépe popsat definicí uvedenou v studii Ahn a kol. autorů (2014): „*Politické ideologie shrnují dimenze života, které určují, jak se člověk chová na veřejnosti a v soukromí, včetně jeho názorů týkajících se sexu, rodiny, vzdělání a osobní svobody.*“ (Ahn et al., 2014).

Práce vychází z několika základních předpokladů:

- (1) Ideologická či politická orientace značí v nadcházející práci jedno a totéž – politickou ideologii.
- (2) Kde se v práci hovoří o politické ideologii, je tím míněn konzervatismus a liberalismus.
- (3) Kde se v práci hovoří o konzervatismu, hovoří se implicitně o liberalismu. Politický liberalismus je definován jako prostý opak politického konzervatismu.

Zvláštní kategorií je autoritářství, které bývá s konzervatismem častokrát zaměňováno. Rozdíly si přiblížíme v druhé kapitole, kde konzervatismus od autoritářství odlišíme.

1.2 Dosavadní zkoumání konzervatismu a liberalismu

Výzkum v politické psychologii v posledních dvou desetiletích nabývá na intenzitě. Od roku 2003 do roku 2018 bylo v odborných časopisech vydáno více článků než v předchozích 50 letech (Jost, Stern, Rule, & Sterling, 2017). Články se primárně zaměřují na dva konkrétní protichůdné koncepty politické ideologie – konzervatismus a liberalismus. Klíčovou studií se stala rozsáhlá metaanalýza Josta, Glasera, Kruglanskiho & Sullowaye (2003), ve které autoři na základě 88 vzorků a 48 publikací z 12 západních zemí ($N = 22\,818$) popsali proměnné určující obecný politický konzervatismus.¹ Ve svém rozsáhlém modelu vykreslují politický konzervatismus jako koncept vycházející ze dvou obecných stimulů: (1) ze strachu / vnímané

¹ Dle Google Scholar má uvedený článek evidováno k 1. 3. 2018 celkem téměř 3 000 citací.

hrozby (př. *strach ze smrti, vnímání světa jako nebezpečného místa*), a (2) z obecné tendence vyhýbat se nejistotě (př. *potřeba pořádku, netolerance vůči mnohoznačnosti, nedostatek otevřenosti vůči zkušenosti, vnímané hrozby stability systému*) (Jost et al., 2003; Jost et al., 2007).

Graf č. 1: Model politického konzervatismu dle Josta a kol. (2003)

Převzato a upraveno: Jost et al., 2003.

Vážený průměr velikosti účinku v případě obecného strachu ze smrti ($N = 479$) vyjádřený Pearsonovým korelačním koeficientem dosahoval hodnoty $r = .50$ ($p < .001$). Vážený průměr velikostí účinků v případě nejistoty plynoucí z hrozeb stability politického systému ($N = 10\,639$) dosahoval hodnoty $r = .47$ ($p < .001$).²

V nadcházejících letech vychází značné množství kupř. (neuro)fyzilogických článků, které se zabývají proměnnými vycházejícími z dělení Josta a kol. autorů (2003), odlišující liberály a konzervativce právě na základě strachu a vnímaných hrozeb (Oxley et al., 2008; Zamboni et al., 2009; Kanai, Feilden, Firth & Reese, 2011; Jost & Amodio, 2012; Ahn et al., 2014; Hibbing, Smith, Peterson, & Feher, 2014), anebo na stejném základě dělí rovněž republikány a demokraty (Schreiber et al., 2013).

Nyní si krátce popíšeme studie rozděluující liberály a konzervativce na základě (neuro)fyzilogických charakteristik, poukážeme na jejich hlavní problematická místa,

² Rozdíl mezi váženým průměrem a průměrem velikostí účinků spočívá v tom, že vážený průměr je výsledkem uvažujícím kupř. větší množství participantů – jinými slovy vychází ze širších kritérií a není jen prostým „zprůměrováním“.

a následně zmíníme aktualizované výsledky v novějších metaanalýzách zabývajících se strachem / vnímanými hrozbami a tendencí vyhýbat se nejistotě.

1.2.1 Neurofyziologické rozdíly konzervativců a liberálů

Ve své studii z roku 2012 Jost & Amodio uvádí několik fyziologických a neuropsychologických výzkumů, které mají „podepřít“ oprávněnost domnělých stimulů odlišujících konzervativce a liberály – subjektivně pocíťovaný (1) strachu / vnímané hrozby a (2) obecná tendence vyhýbat se nejistotě.³ Příkladem lze zmínit tři vybrané (neuro)fyziologické studie zmiňované Jostem & Amodiem (2012):

1. Zjištění Zamboniho a kol. autorů (2009), že dorzolaterální prefrontální mozková kůra se aktivizuje více při stereotypizujících a konzervativních odpovědích při vyplňování baterie konkrétních ideologických tvrzení ($N = 24$), nežli u odpovědí liberálních. Daná část mozkové kůry by měla být zodpovědná za negativní a inhibiční emoční reakce vč. stažení se (Zamboni et al., 2009; Jost & Amodio, 2012).
2. Studii Oxleyho a kol. (2008), v níž autoři na 46 dospělých náhodně vybraných participantech z Nebrasky⁴ zjistili, že nepříjemné stimuly – náhlé zvuky a děsivé vizuální podněty jako pavouci, vystrašení lidé apod. – měřené rozdíly vodivosti kůže a pohyby očních svalů (*blink electromyography* - *EMG*), vedou u participantů skórujících výše v baterii otázek týkající se sociálního konzervatismu k silnější reakci ($p = .05$) než v případě skupiny, které byly prezentovány neutrální podněty, a stejně tak ve srovnání se skupinou, která byla v sociálních otázkách liberální (Oxley et al., 2008; Jost & Amodio, 2012).
3. Studii Kanaie a kol. autorů (2011), ve které bylo na vzorku 90 dobrovolných účastníků z University College London (studenti střední a vyšší střední třídy) pomocí funkční magnetické rezonance (*fMRI*) a vícečetné regresní analýzy vyzkoumáno, že sebeidentifikovaní liberálové mají naproti sebeidentifikovaným konzervativcům⁵ větší objem šedé kůry mozkové ($R = -.27, p = 0.01$) v přední cingulární oblasti (*anterior cingular cortex*) a v oblasti pravé amygdaly zase naopak konzervativci ($R = .21, p < 0.03$) – jinými slovy v oblasti mozku mající z velké části souvislost s emocemi a jejich zpracováním (Kanai et al., 2011; Jost & Amodio, 2012).

³ Více může být k nalezení v Bakalářské práci „Konzervatismus a liberalismus jakožto přežitý koncept?“ (Pour, 2016).

⁴ Experimentátoři probandům nejdříve volali a zjišťovali, zdali mají výrazné politické názory – pokud ano, byli do studie zahrnuti.

⁵ Participantů hodnotili svou politickou orientaci na základě pětibodové škály – velmi liberální až velmi konzervativní.

Všechny tři studie dle autorů poukazují na to, že strach a vnímané hrozby vedou u liberálů a konzervativců k aktivaci odlišných částí mozku – k jednoznačným rozdílům mezi ideologickými orientacemi s ohledem na vnímané hrozby a strach. Autoři tak dané závěry pokládají za potvrzení velké části domněnek z původní metaanalýzy (Jost & Amodio, 2012).

Jednoznačné závěry rozdílných fyziologických reakcí a aktivace odlišných částí mozku „podepírají“ dále kupř. Ahn a kol. (2014) svým dotazováním na symbolickou politickou sebeidentifikaci a prezentováním různých vizuálních stimulů ($N = 83$) – ohrožujících, nepříjemných a nechutných (vč. neutrálních), které participanti následně hodnotili. U konzervativců autoři za použití magnetické rezonance sledovali vyšší citlivost vůči „nechutným“ podnětům (*disgust stimuli*) v oblasti bazálních ganglií, thalamu, amygdaly ad. U liberálů naproti tomu pozorovali vyšší citlivost v oblasti posteriorní insuly, frontální insuly, anebo kupř. v dolním parietálním lobulu. Dle autorů tak lze jinými slovy konstatovat, že konzervativcům se při vystavení nepříjemným / nechutným stimulům (1) aktivují jiné oblasti mozku, a tyto oblasti (2) jsou častěji spojeny s emocemi obecně.

Obdobně vyznívá i spojení s unidimenzionálně dělenými politickými stranami v USA: Zvýšené aktivaci pravé amygdaly u konzervativců by odpovídala kupř. studie Schreibera a kol. (2013) o tom, že u republikánů dochází naproti demokratům ($N = 82$) v případě provádění „riskantních“ úkolů k větší aktivitě mozku právě v oblasti pravé amygdaly (Schreiber et al., 2013; Hibbing et al., 2014).

1.2.2 Kritika neurofyziologických rozdílů konzervativců a liberálů

Ve všech uvedených studiích lze na jednu stranu konstatovat, že existují rozdíly v mozkové aktivaci mezi domnělými konzervativci a liberály. Je z nich rovněž ale patrné, že zvýšená mozková aktivace častokrát nevede k rozdílným výsledkům v rámci testování – republikáni v administrovaných úkolech i přes vyšší aktivaci v oblasti pravé amygdaly neriskovali méně než demokrati (Schreiber et al., 2013). Konzervativci i přes rozdílnou aktivaci různých částí mozku vyplnili dotazník hodnocení nepříjemnosti podnětů obdobně jako liberálové (Ahn et al. 2014).

Zadruhé je třeba zmínit, že kupř. z tří vybraných ilustrací těchto vztahů ze studie Josta & Amodia (2012) hned dvě pracovaly s baterií konkrétních ideologických tvrzení (Oxley et al., 2008; Zamboni et al., 2009), a pouze jedna měřila přímo symbolickou sebeidentifikaci (Kanai et al., 2011). Přitom při využití konkrétních sociálních tvrzení (viz Oxley et al., 2008) narážíme na problém přespřílišného zobecnění – ze sociálních otázek

usuzujeme obecný konzervatismus. Fyziologická aktivace se přitom zdá být mezi úžeji definovanými konzervativci rozdílná:

To lze ilustrovat na příkladu nedávné studie Oosterhoffa, Shooka & Forda (2018). Ve svých dvou experimentech se autoři zabývali srovnáním pozornosti věnované konzervativci a liberály nepříjemným vizuálním stimulům – „nechutným“ scénám v prvním experimentu, a výrazům lidí značících zhnusení v druhém experimentu. Právě v druhé části ($N = 105$) autoři stanovují tezi, že sociální konzervativci budou na tyto výrazy citlivější – probandi se budou na obličeje značící zhnusení dívat delší dobu. Výsledky hovořily pro tezi autorů – bivarátní korelace mezi dobou věnovanou těmto obličejům a sociálním konzervatismem dosahovala $r = .24$ ($p < .05$) naproti ekonomickému konzervatismu $r = .12$ ($p > .05$) („nechutným“ scénám v prvním experimentu naopak sociální konzervativci věnovali času méně). Za zmínku rovněž stojí, že vztah mezi sociálním konzervatismem a dobou věnovanou obličejům vyjadřujícím přímo strach nebyl signifikantní ($r = -.07$; $p > .05$) (Oosterhoff et al., 2018). Zdá se tak, že operacionalizace ideologie na sociální a ekonomickou přináší rozdílné výsledky, které zároveň „nepotvrzují“ tezi Jost et al. (2003) o vyšší citlivosti konzervativců na podněty související se strachem / vnímanou hrozbou.

1.2.3 Kritika obecných stimulů určujících politický konzervatismus

Nejednoznačnost uvedených (neuro)fyziologických výsledků dokreslují i další studie nepřímou se zabývající strachem a vnímanými hrozbami: (1) obecně zvýšeným očekáváním negativního (Feldman & Huddy, 2014) a (2) zvýšenou potřebou jistoty a bezpečí (Malka et al., 2014) u konzervativců.

Ve své mezinárodní srovnávací studii druzí jmenovaní: Malka, Soto, Inzlicht, & Leles (2014) pracovali s daty ze světového průzkumu hodnot – WVS (*World Values Survey*) z 51 států ($N = 73\ 048$). Autoři si položili jednoduchou otázku – dokáže potřeba jistoty a bezpečí vysvětlit jak sociální (v pojetí autorů „kulturní“), tak i ekonomický konzervatismus? Pokud je totiž ideologie skutečně unidimenzionální, pak by takováto proměnná měla ve značné míře určovat konzervatismus, a to ať už jej rozdělíme či ne.

Malka a kol. (2014) navíc uvažovali několik moderujících proměnných, které dle nich mohou hrát v rozdílnosti predikce kulturního a ekonomického konzervatismu roli. První moderující proměnnou měla být politická angažovanost. Druhou moderující proměnnou byla vyspělost politického systému, pro který je typické užívání konzervativně-liberální škály

(př. USA). Třetí moderující proměnnou byla postkomunistická minulost země,⁶ která měla hrát roli v rozdílech mezi ekonomickou a kulturní dimenzí ideologie – ve státech mimo postkomunistické státy, a zároveň ve státech užívajících konzervativně-liberální škálu měla potřeba jistoty a bezpečí predikovat ekonomický a kulturní konzervatismus obdobně.

Participantů uvedených v analýze uvedli jak svou symbolickou sebeidentifikaci, tak celkem osm otázek zaměřených na kulturní a ekonomická témata:

- 1) 5 otázek: Homosexualita, potraty, práva žen na práci, imigrace, přísné trestání zločinců.
- 2) 3 otázky: Nerovnost příjmů, soukromé vlastnictví, poskytování sociálního zázemí státem.

Autoři ve svém regresním modelu dospěli k závěru, že potřeba jistoty a bezpečí skutečně predikuje politický konzervatismus ($\beta = .08$; $p < .01$). Výsledky vyjádřené nestandardizovaným regresním koeficientem však poukazují na to, že potřeba jistoty a bezpečí predikuje ještě výrazněji právě kulturní témata ($\beta = .17$; $p < .001$), a ekonomická témata potřeba jistoty a bezpečí predikuje přesně opačným směrem ($\beta = -.06$; $p < .001$).

Uvedení politické angažovanosti do modelu společně s potřebou jistoty a bezpečí vedlo k odlišné predikci ekonomického konzervatismu ($\beta = .20$; $p < .001$), *obdobně jako* užívání konzervativně-liberální škály v politickém systému ($\beta = .14$; $p < .001$). Naproti tomu v postkomunistických státech potřeba jistoty a bezpečí predikovala ekonomický konzervatismus přesně opačně ($\beta = -.14$; $p < .001$).

Malka a kol. (2014) tak adekvátně výsledkům shrnují, že potřeba jistoty a bezpečí predikuje kulturní (sociální) a ekonomickou dimenzi rozdílně v závislosti na politické angažovanosti, častějším užívání konzervativně-liberální škály a vyspělosti či postkomunistické minulosti státu (Malka et al., 2014).

Z výsledků mezinárodní studie je ale zejména zřejmé, že pokud bychom uvažovali potřebu jistoty a bezpečí jakožto prediktor obecného politického konzervatismu, došli bychom k jisté míře obecné predikce, ale už bychom se nedozvěděli nic o opačné predikci v ekonomické dimenzi ideologie, potažmo bychom se nedozvěděli nic o odlišnostech při srovnání států západní Evropy, východní Evropy a USA.

Jost se přes uvedenou kritiku k tématu strachu a tendence vyhýbat se nejistotě ve vztahu k politickému konzervatismu s kolektivem autorů vrací ještě v roce (2017) ve své metaanalýze nebývalého rozsahu ($N = 369\,525$), ve které autoři uvádějí data jak ze své původní studie

⁶ Ve skutečnosti lze cynicky označit souhrnně jako státy východní Evropy. Takový historický termín ale zcela nevystihuje jedinečný a neustále se připomínající ráz regionu.

(Jost et al., 2003), tak ze dvou dalších rozsáhlých metaanalýz zabývajících se tématem strachu a hrozby v souvislosti s politickou ideologií (Burke, Kosloff, & Landau, 2013; Onraet, Van Hiel, Dhont, & Pattyn, 2013 In Jost et al., 2017). Celkem autoři do výběru zahrnují kolem 100 publikovaných i nepublikovaných studií, resp. 134 nezávislých vzorků participantů. Všechny v metaanalýze uvedené studie využívaly k měření politické ideologie tyto nástroje:

- 1) Symbolickou ideologickou sebeidentifikaci.
- 2) Škály Right-Wing Authoritarianism, Social Dominance Orientation, System Justification.

Vyřazeny z analýzy byly všechny studie, které měřily politickou ideologii v konkrétních tématech pouze jednopoložkově. Druhým kritériem byla spojitost s obecnými tématy smrti / hrozby, a tendence vyhýbat se nejistotě (kupř. měřeními strachem ze smrti, škálou Mortality Salience, subjektivním vnímáním hrozeb systému i fyzických hrozeb). Autoři stejně tak provedli dvě analýzy možného publikačního zkreslení pro každou kategorii zvlášť pomocí Eggerovy regrese.

Shrnutí velikostí účinků v případě strachu ze smrti obecně přineslo nesignifikanční výsledek váženého průměru velikostí účinků⁷ v rozsahu $r = .02$; 95% CI = $[-.01, .04]$ ($r = .10$; $p < .05$ v případě neváženého průměru). V případě faktoru významnosti smrti (*Mortality Salience*) dosahoval vážený průměr velikostí účinků $r = .13$ ($r = .08$; 95% CI $[.06, .11]$; $p < .05$ v případě neváženého průměru). Patrně největší velikosti účinků bylo dosaženo v případě subjektivního vnímání sociálních, ekonomických a fyzických hrozeb – způsobu, jak konzervativci údajně vnímají svět jako nebezpečné místo a „konkurenční džungli“ (*competitive jungle*) (Jost et al., 2017). Po vyloučení výše zmiňované studie Malka a kol. (2014) dosahoval vážený průměr velikosti účinku $r = .23$ (95% CI $[.22, .24]$), naproti výsledkům při ponechání studie ($r = .12$; 95% CI $[.11, .12]$).

Lze shrnout, že jeden ze základních stimulů dle Josta a kol. (2003) – strach obecně – není ve většině případů v doposud nejrozsáhlejší metaanalýze Jost a kol. (2017) signifikantním prediktorem politického konzervatismu. Jediným signifikantním prediktorem týkajícím se smrti je faktor významnosti smrti (*Mortality Salience*). Tudíž se alespoň dle výsledků zdá, že připomínání smrti participantům v rámci experimentů může hrát roli v jejich obecné konzervativní sebeidentifikaci.

⁷ Vážený průměr velikostí účinku se od neváženého liší uvážením velikostí zkoumaných vzorků.

Ačkoli takto rozsáhlá metaanalýza je už ze své podstaty do značné míry zjednodušující, nelze opět nepřihlédnout k *míře zjednodušení* – velká část participantů byla v metaanalýze Josta a kol. (2017) posouzena na základě svých skóre v různých škálách – kupř. v symbolické sebeidentifikaci či za využití nástrojů SDO a RWA. Hlavní problematická místa tak spočívají v tom, že:

- 1) Zmiňovaná a na výše uvedených studiích demonstrovaná „*zvláštní nekonzistence*“ (Malka et al., 2014; Malka & Soto, 2015) mezi sociální a ekonomickou dimenzí ideologie (a obecnou ideologickou sebeidentifikací) se zdá být z velké části ignorována.
- 2) Je diskutabilní „stejnost“ výsledků měření při použití SDO a RWA pro měření politického konzervatismu – RWA a SDO mohou vcelku označovat jak dvě relativně nezávislé dimenze konzervativní ideologické orientace, tak i dvě vcelku nezávislé skupiny lidí, jak bude nastíněno podrobněji níže (Altemeyer, 2006; Duckitt, Wagner, Du Plessis, & Birum, 2002; Wilson & Sibley, 2013; Feldman & Johnston, 2014; Pour, 2016).⁸

1.3 Shrnutí

Relevantní metaanalýza Josta a kol. autorů (2003) spojila politický konzervatismus s proměnnými strachu a vnímaných hrozeb. Na to následně reagovala velká řada studií, které na první pohled dělení „potvrzují“. Při bližším zkoumání je ale zřejmé, že výsledky natolik jednoznačné nejsou: Zmínili jsme, že (neuro)fyzilogické experimenty zabývající se strachem i přes odlišnosti v aktivaci mozku / tělesných reakcích konzervativců a liberálů nemusí nutně vést k rozdílným výsledkům (Ahn et al., 2014; Schreiber et al., 2013). Na základě několika aktuálních příkladů jsme stejně tak poukázali na rozdílnost výsledků u studií dávajících do souvislosti strach a politickou ideologii v případě, že je měřena sociální a ekonomická dimenze ideologie odděleně (Malka et al., 2014; Oosterhoff et al., 2018), potažmo s tím jsme zmínili problém zobecňování výsledků „platných“ pro politický konzervatismus v situaci, kdy měříme ideologii kupř. pouze sociálními otázkami (Oxley et al., 2008), anebo symbolickou ideologickou sebeidentifikací (Kanai et al., 2011; Jost & Amodio, 2012). Nakonec jsme shrnuli současné poznatky plynoucí z rozsáhlé metaanalýzy Jost a kol. autorů (2017) o tom, že proměnné související se strachem ani onen problematicky stanovený obecný politický konzervatismus nepředikují až tak jednoznačně, jak se mohlo z předchozí metaanalýzy autorů zdát.

⁸ Vlastní citace není vyjádřením nezadržitelných vědeckých ambicí, nýbrž odkázáním na relativně obstojné zdůvodnění této teze.

Je proto otázkou, zdali takovéto rozporuplné výsledky z velké části nesouvisí s ignorováním rozdílností mezi sociální a ekonomickou dimenzí ideologie. A jelikož z uvedených studií zatím nelze vyčíst mnoho závěrů, v následující části práce se tuto domněnku pokusíme podpořit dalšími argumenty a odpovědět tak na první v úvodu práce stanovenou otázku multidimenzionality ideologické orientace, kterou lze shrnout jednoduchou otázkou: „*Pokud jsem konzervativní v sociálních otázkách, znamená to, že budu konzervativní i v ekonomických otázkách?*“ a zároveň s ní odpovědět na otázku rozdílu mezi konzervatismem a autoritářstvím: „*Pokud dosahuji vysokého skóru v ekonomickém konzervatismu, jsem zároveň autoritářem?*“

2. Labyrint ideologické konceptualizace

Ačkoli je kritika jednoduchého rozdělení politické ideologie na konzervatismus a liberalismus bezpochyby méně viditelná než hlavní výzkum,⁹ nelze říci, že by byla něčím zcela novým. Výzkumy v ideologii už několik let pracují s několika multidimenzionálními modely (Duckitt, 2001; Stenner, 2005; Malka & Soto, 2015; Weeden & Kurzban, 2016), které dělí politický konzervatismus nejčastěji na dvě na sobě nezávislé dimenze – sociální a ekonomickou. Z výše uvedeného se však zdá, že je hlavní výzkumný proud do značné míry ignoruje.

Nejstarší model popisující konceptuální odlišnosti mezi dvěma nástroji užívanými jako substituty měření konzervatismu – pravicovým autoritářstvím (*Right-Wing Authoritarianism*) a orientací na sociální dominanci (*Social Dominance Orientation*) vznikl už v roce 2001, a měl za cíl zejména podat ucelenou teorii vysvětlující předsudky: Duckitt (2001) při zkoumání RWA a SDO ale narazil na to, že oba nástroje, ačkoli považované za jedinečné prediktory konzervatismu, fungují jako dva nástroje na sobě relativně nezávislé – a přišel tak se svým modelem dvojího procesu (Duckitt, 2001). Model dvojího procesu zároveň do značné míry odpovídá teorii „úzké ideologie“ a MIDI Modelu (Malka et al., 2014; Malka & Soto, 2015). MIDI Model zase sdílí značné podobnosti s konceptem doménově-specifického modelu ideologie dle Weedena & Kurzban (2016). Všechny uvedené modely jsou definovány dynamicky – tj. jedinci jsou v různé míře ideologičtí, a stejně tak různě se pak identifikují s ideologickými dimenzemi v závislosti na rozdílných faktorech.

V nadcházejících řádcích si tak popíšeme podobnosti a společné závěry, ke kterým všichni uvedení autoři dospěli. Zaměříme se ale zejména na výsledky a argumenty související s Duckittovým modelem dvojího procesu (Duckitt, 2001), a na něj navážeme tím, jak lze smysluplně odlišit konzervatismus od autoritářství Karen Stennerové (Stenner, 2005). V poslední řadě si problematiku zaměňování autoritářství za konzervatismus přiblížíme, a odpovíme si na otázku, zdali je konzervatismus totéž, co autoritářství.

⁹ Jako ilustrace může posloužit srovnání počtu citací již zmiňovaného průlomového článku o politickém konzervatismu (Jost et al., 2003) s necelými 3 000 citacemi (k 8. 3. 2018), a kritický komentář k článku Greenberg & Jonas (2003) s necelými 300 citacemi (k 8. 3. 2018). Viz Google Scholar (2018).

Tabulka č. 1: Přehled vybraných multidimenzionálních teorií ideologie

Autor/autoři (rok zveřejnění)	Název	Shrnutí
Duckitt (2001)	Model dvojího procesu (<i>Dual Process Model</i>)	Model zkoumající a teoretizující vztah mezi RWA a SDO
Stenner (2005)	Tři druhy konzervatismu	Model zkoumající vztah mezi konzervatismem a autoritářstvím
Malka, Soto, Inzlicht, & Lelkes, (2014); Malka & Soto (2015)	MIDI Model (<i>Menu-Independent and Menu-Dependent Model</i>)	Teorie dynamicky se měnících ideologických dimenzí
Weeden & Kurzban (2016)	Doménově specifický model (<i>Domain Specific Model</i>)	Teorie dynamicky se měnících ideologických dimenzí

Zdroj: Duckitt (2001); Stenner, 2005; Malka et al. (2014); Malka & Soto (2015); Weeden & Kurzban (2016).

2.1 Doménově-specifický model Weeden a Kurzban

Naproti Jostově historicky zdůvodněnému „přirozenému dělení“ do dvou ideologických táborů, které Kurzban s Weedenem (2016) nazývají modelem „obecné ideologické orientace“, autoři přicházejí se svým vlastním konceptem – ideologická orientace v něm zrcadlí zájmy jedince a jeho dynamické potřeby ve vztahu k různým tématům – jinými slovy jedinec postavený vysoko ve společenském žebříčku bude pravděpodobně z jisté míry diskriminace těžit a adekvátně tomu bude přistupovat k různým tématům (kupř. ekonomickým). Časté vnímání obecného dvouznačného dělení tak autoři vnímají jako důsledek amerického stranického systému, kdy právě elity definují problémy a nabízejí k nim (1) buď konzervativní (republikánská), anebo (2) liberální (demokratická) řešení. Jedinec pak nemá jinou možnost než vybírat (při rozhodnutích a volbách) mezi těmito dvěma, přitom postoje může v každé dimenzi zastávat docela rozdílné (Weeden & Kurzban, 2016).¹⁰ Dílčí teze svého modelu ověřují na datech ANES z let 1980 až 2014 ($N = 48\,947$), v jejichž rámci explorativní faktorovu

¹⁰ Doménově-specifický model autorů evokuje naproti předešlým studiím pocit zdravé strážlivosti, ale chce se říci snad až jisté tautologičnosti tvrzeného.

analýzou definují tři hlavní ideologické dimenze – (a) ekonomickou, (b) náboženskou a (c) rasovou agendu.

Dále se na časovém srovnání (2004 – 2014) zaměřují na takto definované tři dimenze v závislosti na několika demografických proměnných: na vzdělání, politické sofistikovanosti a rasové příslušnosti (souhrnně definují jako TOP 20 % lidského kapitálu).

Výsledky autorů hovoří pro větší konzistenci mezi dimenzemi právě u TOP 20 % lidského kapitálu. Náboženská a ekonomická dimenze v takovém případě koreluje o něco silněji ($r = .36; p < .01$) než náboženská a rasová dimenze ($r = .39; p < .01$). Pro srovnání u ostatních jedinců („zbývajících“ 80 % lidského kapitálu) korelovaly dimenze podstatně slaběji: u náboženské a ekonomické dimenze dosahoval $r = .04$ ($p < .01$), a u náboženské a rasové dimenze dosahoval $r = .05$ ($p < .01$) (Weeden & Kurzban, 2016 In Pour, 2016).¹¹ Ze závěrů studie se zdá být užitečné znovu připomenout roli objektivních faktorů (příjmu, vzdělání, etnické příslušnosti) na tom, nakolik jsme ideologičtí v různých ideologických dimenzích (ne)obdobně.

2.2 MIDI Model

Na základě svého výzkumu potřeb jistoty a bezpečí ve vztahu k politické ideologii – konkrétně na základě rozporů mezi výsledky ve vztahu k ekonomické a sociální dimenzi ideologie (Viz Kapitola 1.2.3), autoři Malka & Soto (2015) utvářejí svůj „na výběru nezávislý a na výběru závislý model“ (*Menu-Independent and Menu-Dependent model*) (Malka & Soto, 2015).

Model vychází z výsledků metaanalýzy Malky a kol. autorů (2014) ve kterém dávají do přímé souvislosti pravicovou sociokulturní dimenzi a potřebu jistoty a bezpečí, zatímco v případě ekonomické dimenze hovoří o více faktorech – zmiňují jak (a) diskurzivní, tak (b) dispoziční faktory. Diskurzivními faktory je autory kupř. míněno časté užívání pravolevého dělení v politických sděleních. Dispozičními faktory je míněna schopnost jedince vnímat a utřídit si politická sdělení elit, a to třeba na základě své přímé zkušenosti s nimi. Autoři tak obdobně jako Weeden & Kurzban (2016) mezi dispozičními faktory zmiňují důležitost role politické angažovanosti (Malka & Soto, 2015).

Konkrétně model funguje tak, že jedinci skórující vysoko v potřebě jistoty a bezpečí jsou v ekonomických otázkách na ideologickém výběru primárně nezávislí a nezastávají tak pravicové názory v obou dimenzích (*Menu-Independent*). V případě, že jsou však vystaveni

¹¹ Detailnější závěry a shrnutí studie je k dispozici v bakalářské práci (Pour, 2016), která se tímto zabývala obšírněji.

diskurzivním faktorům, dají se pak popsat jako na výběru závislí (*Menu-Dependent*) (Malka & Soto, 2015). Jinými slovy jsou tací jedinci ideologicky konzistentnější – potřeba jistoty a bezpečí u nich predikuje politický konzervatismus stejným směrem.

Roli těchto diskurzivních faktorů lze ilustrovat kupř. na výsledcích studie Feldmana & Johnstona (2014). Autoři v ní na vzorku populace pocházející ze série amerických volebních studií (*ANES*) z roku 2000 ($N = 1\,555$) vytváří regresní model, který současně srovnává různé prediktory sociální a ekonomické dimenze konzervatismu.

Tabulka č. 2: *Srovnání regresních modelů ekonomické a sociální dimenze ideologie*

A. 2000 NES		
	Economic	Social
Age	-.009 (.022)	.063 (.026)
Education	.072 (.017)	-.081 (.019)
Male	.13 (.08)	.61 (.10)
Income	.034 (.011)	-.013 (.014)
Religiosity	.19 (.13)	2.62 (.21)
Egalitarianism	-3.38 (.20)	1.82 (.24)
Authoritarianism	-.14 (.14)	1.32 (.18)
Need for Cognition	-.20 (.16)	-.48 (.20)
Sophistication	.115 (.022)	-.078 (.027)
R ²	.41	.69

Převzato a upraveno: Feldman & Johnston, 2014.

Ze srovnání výsledků modelů je patrná rozdílná role některých proměnných – regresní koeficient tak v případě interakce vzdělání, příjmu a vyšší politické sofistikovanosti (znalosti politických reálií) predikuje ekonomický konzervatismus, zatímco u všech těchto tří proměnných můžeme u sociálního konzervatismu pozorovat přesně opačný vztah. Nejsilnějším prediktorem sociálního konzervatismu je v uvedeném srovnání religiozita a všechny proměnné rovněž vysvětlují větší část variance sociálního konzervatismu než v případě ekonomického konzervatismu (Feldman & Johnston, 2014). Zjištění se zdají být jak v souladu s MIDI Modelem (Malka et al., 2014; Malka & Soto, 2015), tak i se závěry studie Weedena & Kurzban (2016).

2.3 Duckittův model duálních procesů a dva typy konzervativců

Duckittův model (Duckitt, 2001) je ze všech zmiňovaných modelů modelem nejstarším. Autor v něm popisuje různé motivační proměnné za dvěma hlavními koncepty měřícími konzervatismus – RWA a SDO. RWA neboli pravicové autoritářství má reprezentovat sociální

témata, která se týkají kupř. poslušnosti a úcty vůči stávajícím autoritám, tradičním a náboženským normám společnosti. SDO má reprezentovat témata, která souvisejí s nerovností ve společnosti a „oprávněností“ silnějších skupin dominovat níže postaveným skupinám. SDO tak spíše zdůrazňuje sílu, úspěch a hédonismus, zatímco Altemeyerovo pravicové autoritářství (RWA) konformitu, pořádek a strukturu. Dle jedinců skórujících vysoko v RWA by svět měl být nebezpečným místem, zatímco jedinci skórující vysoko v SDO vnímají svět jako darwinistickou sociální džungli (Duckitt et al., 2002; Duckitt & Sibley, 2009). Model tak prezentuje dvě různé dimenze konzervatismu / autoritářství, a stejně jako oba výše zmíněné modely je další zásadní kritikou přílišného zobecňování výsledků.

To, že RWA a SDO nejsou totožné koncepty predikující konzervatismus je zřejmé už z pozorování vzájemné korelace obou nástrojů (Duckitt, 2001; Duriez, Van Hiel, & Kossowska, 2005; Crowson, 2009). Příkladem může být metaanalýza 14 studií ($N = 3\,485$) Wilsona & Sibleyho (2013), v níž autoři porovnávají výsledky vyplněných dotazníků SDO, dotazníků RWA a dotazů na symbolickou sebeidentifikaci. V regresním modelu byly uvedeny jak škála SDO, tak RWA, tak interakce obou škál ($RWA \times SDO$) při predikci symbolického politického konzervatismu. V jedenácti případech (ze 14) vyšel signifikantní rozdíl mezi tím, jak spolu obě škály „korelovaly“ ve vyšším skóre, a jak spolu „nekorelovaly“ při skóre nižším – jinými slovy autoři popisují, že symbolickou liberální politickou orientaci predikují nízké skóre v obou škálách zároveň, zatímco pro predikci symbolického konzervativce nám vystačí vždy jedna z uvedených škál.

Další studie zohledňující třetí proměnné docházejí ještě k dalším rozdílům: RWA a SDO v závislosti na stejných proměnných zmíněných u předchozích modelů predikují sociální a ekonomickou dimenzi ideologie rozdílně. Kupř. Duriez a kol. (2005) porovnávají několik regresních modelů u belgické dospělé populace ($N = 553$), polské dospělé populace ($N = 235$), belgických studentů ($N = 684$) a belgických politických aktivistů ($N = 69$). Autoři si ve srovnání kladli za cíl zjistit, nakolik odlišnosti v korelacích mezi RWA a SDO vycházejí ze specifického sociopolitického kontextu, rozdílů v politické socializaci a v zájmu a angažovanosti.

V případě vzorku dospělé belgické populace RWA predikovala nestandardizovaným regresním koeficientem kulturní konzervatismus v hodnotě $\beta = .60$ ($p < .0001$), ekonomický konzervatismus naproti tomu téměř vůbec: $\beta = -.03$ ($p > .05$). SDO obdobně a přesně opačně byla prediktorem ekonomického konzervatismu $.48$ ($p < .0001$), nebyla však signifikantním prediktorem kulturního konzervatismu $.02$ ($p > .05$). V Polsku v dospělé populaci byly výsledky mírně odlišné: RWA predikovala kulturní konzervatismus ještě silněji ($\beta = .76$;

$p < .0001$), ekonomický konzervatismus pak nepřímo ($\beta = -.41$; $p < .0001$). Škála orientace na sociální dominanci predikovala ekonomický konzervatismus obdobně jako v případě belgické populace ($\beta = .44$; $p < .0001$). S kulturním konzervatismem SDO korelovala negativně a nesignifikantně ($\beta = -.13$; $p > .05$). Zároveň nejvyšší konzistence mezi oběma prediktory – jak SDO, tak RWA – bylo dosaženo v případě vzorku belgických politických aktivistů: RWA byla prediktorem jak kulturního ($\beta = .93$; $p < .0001$), tak ekonomického konzervatismu ($\beta = .52$; $p < .0001$). O něco horším prediktorem pak byla SDO ($\beta = .07$, $p > .05$; resp. $\beta = .45$, $p < .05$) (Duriez et al., 2005).

Z výsledků lze konstatovat, že v polském postkomunistickém prostředí prediktory SDO a RWA skutečně fungují odlišně než v belgickém prostředí. RWA ve východoevropském prostředí predikuje jak kulturní konzervatismus, tak zároveň o něco slaběji ekonomický liberalismus. V Belgii se na vzorku dospělé populace oba nástroje vzájemně doplňují – RWA predikuje kulturní dimenzi, SDO ekonomickou. Výjimkou je pak skupina aktivistů, v níž RWA spolehlivě predikovala obě ideologické dimenze. Z uvedeného se z velké části zdá, že RWA a SDO interagují podobně jako sociální a ekonomická dimenze ideologie. Právě Altemeyerem definovaný koncept pravicového autoritářství (RWA) z velké části odpovídá sociálnímu konzervatismu, jedné z dimenzí konzervatismu, přitom je častokrát označován jako autoritářství.

2.4 Tři druhy „konzervatismu“ dle Stennerové

K. Stennerová (2005), ze které v této práci vycházíme, definuje naproti Altemeyerově „*pravicovému autoritářství*“ autoritářství obecně jako dynamickou osobnostní predispozici měřenou názory na výchovu dětí (*Child Rearing Values*) – tedy dostatečně obecným nástrojem, který dává do souvislosti s vnímanými hrozbami vůči vlastní skupině (*Threats to Oneness and Sameness*), a který zároveň důsledně odlišuje od dvou dimenzí konzervatismu (Stenner, 2005). Motivační pozadí konceptu Stennerové na první pohled působí nepříliš vzdáleně od metaanalýzy Jost et al., (2003).¹² Stennerová ovšem definuje rozdílnosti mezi autoritářstvím a konkrétně dva typy konzervatismu přesvědčivě (Stenner, 2005; Stenner, 2009):

Konkrétně odlišuje orientaci jedince na stabilitu a zachování současného stavu společnosti – status quo konzervatismus (*Status Quo Conservatism*). Dále orientaci jedince na zachování svobodného trhu – názory na co nejmenší zásahy vlády do ekonomiky státu – Laissez-faire konzervatismus¹³ (*Laissez-faire Conservatism*). Třetím odlišením je pak samotné

¹² Predikce konzervatismu strachem / vnímanou hrozbou a tendencí vyhýbat se nejistotě (Jost et al., 2003).

¹³ Laissez-faire je francouzský výraz označující ekonomický konzervatismus – tj. minimum státních zásahů – doslova lze přeložit jako: „nechat věcem volný průběh“.

autoritářství, které dle Stennerové (2009) bývá častokrát zaměňováno za sociální konzervatismus,¹⁴ přitom se od něj zásadně liší – autoritářství popisuje základní orientaci jedince na skupinu – tvoření norem, hájení norem a „oslavování“ skupinové autority. Popisuje základní tendenci jedince stát proti skupinovým odlišnostem (*differencism*). V případě velkých rozdílů ve skupině a normativní hrozby pak autoritáři vyžadují jednoznačné normy a snižuje se jejich tolerance vůči *outgroup* skupinám či jedincům. Hlavním faktorem určujícím autoritáře je pak neschopnost uchopit komplexní skutečnost (vč. nízké kognitivní kapacity).¹⁵ Naproti tomu status-quo konzervatismus Stennerová charakterizuje zejména Svědomitostí – tendencí k organizaci, pořádku a kontrole nad svým prostředím. Zmiňuje roli věku jako faktoru vedoucímu přirozeně k takovému typu ideologické orientace. Naproti tomu Laissez-faire konzervatismus určuje zejména socioekonomický status a subjektivně vnímaná sociální třída, jíž se jedinec cítí členem (*Subjective Social Class*) (Stenner, 2009).

2.5 Společné faktory a podobnosti modelů

Nehledě na faktické odlišnosti i odlišné názvy je docela zřejmé, že rozdělení konzervatismu na dvě dimenze – kupř. sociální a ekonomickou se zdá být smysluplným rozdělením s měřitelnými důsledky (Malka & Soto, 2015; Weeden & Kurzban, 2016). Stejně tak se zdá, že všechny uvedené konceptualizace, jakkoli pocházejí z jiného teoretického rámce, dochází k překvapivě podobným závěrům: Zdá se, že vztah mezi RWA a SDO je z velké části analogickým ke vztahu mezi ekonomickým a sociálním konzervatismem. Jinými slovy za určitých podmínek spolu RWA a SDO korelují více, a tyto podmínky nejsou tolik odlišné od podmínek, které způsobují změny u ekonomického a sociálního konzervatismu – vzdělání, příjem, politický zájem či angažovanost. Společný efekt je nejsilnější právě pro skupiny, které se o politiku zajímají, anebo se politicky angažují. Stejně tak hraje v konzistenci mezi sociální a ekonomickou dimenzí ideologie roli časté užívání konzervativně-liberální škály v politickém diskurzu či postkomunistická minulost země. Výzkum autoritářství založený na názorech na výchovu dětí zároveň smysluplně odlišuje sociální dimenzi konzervatismu, ekonomickou dimenzi konzervatismu a autoritářství. V následujících několika kapitolách se u autoritářství ještě na chvíli zastavíme a popíšeme si, proč je dobré odlišovat koncept autoritářství tak, jak jej uvádí Stennerová (2005, 2009) naproti konceptu autoritářství tak, jak je vnímáno zejména skrze práci Boba Altemeyera (2006), a kterou jsme prozatím uváděli jako konzervativní škálu či jako *pravicové* autoritářství (RWA).

¹⁴ Sociálnímu konzervatismu v pojetí Stennerové by odpovídal Status Quo konzervatismus.

¹⁵ Naproti vnímané hrozbě (Stenner, 2009) – což se zdá jako mírně odlišné pojetí téhož (srovnej s Jost et al., 2003).

Původní autor konceptu pravicového autoritářství Bob Altemeyer (2006) se totiž v důsledku uvedené kritiky domníval, že RWA a SDO mohou být dva související koncepty, které tvoří dva rozdílné osobnostní profily autoritářského jedince. Vysoký skóre v RWA dle Altemeyera značí jedince autoritářsky submisivního, a vysoký skóre dosažený v SDO značí jedince autoritářsky dominantního (Altemeyer, 2006). Je tak zjevné, že se alespoň v Altemeyerově přístupu označení konzervativce a autoritáře překrývá. Ostatně zcela zjevně právě už kvůli názvu jeho konceptu „pravicového autoritářství“ (*Right Wing Authoritarianism*) se oba fenomény hojně zaměňují i v populárních médiích (viz Novinky, 2018). Z toho důvodu se nyní zaměříme právě na autoritářství, popíšeme vývoj konceptu, vysvětlíme si jeho specifika, a pak se pokusíme vydefinovat hlavní rozdíly mezi ním a konzervatismem pro vlastní výzkum, při tom z velké části vycházíme z teorie autoritářské dynamiky dle Stennerové (2005).

2.6 Autoritářství není konzervatismus a vice versa

Autoritářství je v původním slova smyslu psychoanalytický termín usilující o vystižení autoritářského „syndromu“ (Gordon, 2017). S konzervatismem jej spojuje zejména spojení s vnímanou nebezpečností / strachem. Oesterreich (2005) hovoří o tzv. autoritářském útěku do bezpečí (*Flight Into Security*) – jinými slovy tak popisuje autoritářství jako svého druhu *copingovou strategii*, která má politické důsledky (Oesterreich, 2005). Co by však autoritářství od konzervatismu (vč. Altemeyerova pravicového autoritářství) mělo odlišovat zejména, je pojmání autoritářství **bez přímého vztahu k pravé (či levé) ideologické orientaci** (viz Stenner, 2005). V literatuře bývá takto definované autoritářství označováno rovněž jako pseudokonzervatismus (Stenner, 2005; Jost, 2006).

Dle definování Stennerové (2005) je pro autoritáře klíčový vztah ke skupině – vnímaným hrozbám vůči jednotě a stejnosti skupiny, již je jedinec členem (*Threat to Oneness and Sameness*) (Stenner, 2005). Dostáváme se tak k pojetí na konzervativně-liberálním ideologickém spektru relativně nezávislému jedinci, který je výrazněji orientován na skupinu.

2.7 Kritika pravicově definovaného autoritářství

Původně bylo autoritářství zkoumáno zejména na popud pravicového extremismu – německého nacismu, stanoveno však bylo relativně obecně: Adorno a kol. autorů (1950) navrhli nástroj, který měl slovy autorů popsat osobnostní syndrom, který člověka činí více „přilnavým“ k antidemokratické propagandě (Adorno et al., 1950, Str. 224; Roiser & Willig, 2002; Oesterreich, 2005). Autoři tak vynalezli škálu fašismu – F-škálu (*Fascism Scale*). F-škála byla součástí baterie testů zabývajících se rovněž antisemitismem, etnocentrismem

a politickým a ekonomickým konzervatismem (Gordon, 2017). Proměnné F-škály byly rozděleny na: (1) ztotožnění se s konvenčními hodnotami, (2) submisivitu vůči autoritářům, (3) autoritářskou agresi, (4) opozici vůči novým řešením, (5) pověřivost a stereotypizaci, (6) sílu a neústupnost (*toughness*), (7) destruktivitu a cynismus, (8) projektivitu – že svět je v zásadě velmi nebezpečným místem, (9) sex – přehnané starosti ohledem sexuálního vývoje jedince i společnosti (Adorno et al., 1950). F-škála byla po dlouhá desetiletí využívána jako hlavní nástroj měřící pravicové autoritáře, jak ostatně dokumentuje Meloenova metaanalýza (1993), ve které autor shromáždil bezmála 2 500 studií užívající nějakou obdobu F-škály v průběhu předcházejících desetiletí – autor si v ní kladl za cíl zjistit, nakolik byla škála skutečně schopna popsat a odhalit pravicové antidemokratické tendence v různých skupinách obyvatel – v populačním průměru, mezi studenty a v extremistických skupinách.

F-škála byla nejrozšířeněji užívána jako 30ti položkový test (*California F-Scale*) na sedmibodové Likertově škále. Studie v metaanalýze nejčastěji pocházely z USA či Kanady, vzorky pak byly rozděleny na odlišné skupiny – studenty a obyvatelstvo obecně.

Prvním příkladem zkoumání autoritářství je Orpenova studie bílých afrikánsky hovořících jihoafrických studentů ($N = 100$) „*tréninkového centra budoucích lídrů*“ v době apartheidu (Orpen, 1970; Meloen, 1993). Ze všech studentských skupin dosáhla nejvyššího skóru právě tato (4.88).¹⁶

Za zmínku rovněž stojí výzkum na skupině německých obyvatel, kvůli které vlastně celá škála vznikla – bývalých příslušníků jednotek SS ($N = 229$) a Wehrmachtu ($N = 209$). Příslušníci jednotek SS dosahovali v průměru skóru 5.23, příslušníci Wehrmachtu 4.52. Těchto vysokých skórů dosahovali zejména příslušníci jednotek SS i přesto, že byli dotazováni po více než 20ti letech od 2. světové války (Steiner & Fahrenberg, 1970; Meloen, 1993).

Průměrná úroveň skóru F-škály po uvážení všech severoamerických vzorků činila ve standardizované podobě 3.62. Autor původně předpokládal skór vyšší, a dopátral se toho, že studenti ve studiích obecně skórují mnohem níže než obecná populace. Proto skupiny rozdělil – studentský průměrný skór pak činil 3.43, průměrný skór obyvatelstva (nestudentský) činil 3.9. Ve srovnání s oběma skupinami vycházely extremistickým jedincům mnohem vyšší skóry.¹⁷ Jako další příklady Meloen (1993) uvádí kupř. Mantellovu studii vietnamské války (Mantell, 1974), ze které vyplývá, že ti, kteří v průběhu války odmítali verbování, dosahovali v průměru nižších skórů než ti, co se hlásili dobrovolně (3.84 naproti 2.34). Ostatní těžce

¹⁶ Standardizovaný průměrný skór sedmibodové Likertovy škály.

¹⁷ Nakolik vycházejí výsledky signifikantně autor neuvádí z důvodu velmi velkých vzorků.

dohledatelné¹⁸ odkazované studie se zdají podporovat jeho tezi, že autoritáři ve Spojených státech dosahují vyšších skóre právě v případech pravicových politických uskupení (Meloan, 1993; Farnen, 2017).

Jednou z původních výtek F-škály byl obligátní poznatek, že otázky v rámci škály byly všechny postaveny stejně – takže bylo relativně snadné na všechny odpovídat stejným směrem. Další výtkou pak byla značná míra tautologičnosti mezi nástrojem a tím co má nástroj měřit (Stenner, 2005). Výtka tautologičnosti platí i pro přímého následovníka F-škály, Altemeyerovu již zmiňovanou škálu pravicového autoritářství (Stenner, 2005).

Altemeyer z velké části vytvořil náhradu původní F-škály: Názorové, převážně sociální otázky v ní byly přepracovány do testu skládajícího se ze tří základních subškál – (1) autoritářské agrese, (2) autoritářské submise, a (3) konvencionalismu. Hlavní předností škály RWA byly její psychometrické kvality – vnitřní konzistence vyjádřená Cronbachovou α pravidelně dosahovala hodnot mezi .80 - .95 (Altemeyer, 1996 In Chylíková & Buchtík, 2016).

Na druhou stranu právě s hojným užíváním škály RWA začalo postupné splývání autoritářství s konzervatismem (viz Jost et al., 2003; Jost et al., 2017). Přitom kupř. některé nedávné evropské studie pracující s ekvivalentem RWA založeném na otázkách z EVS (*European Values Survey*) ukazují, že autoritářství ve východoevropských státech predikuje rovněž levicovou politickou orientaci.

Alespoň to tedy vyplývá ze studie De Regta a kol. (2011) ve srovnání třinácti zemí na reprezentativním vzorku 15 524 osob (De Regt et al., 2011). Obdobně kupř. Todosijević & Enyedi (2008) na čtyř zhruba tisícových vzorcích participantů v Maďarsku – užívajíc přeloženou RWA škálu – dochází k závěrům, že „*pravicoví autoritáři*“ se objevují jak na extrémní pravici, tak i extrémní levici ideologického spektra (Todosijević & Enyedi, 2008). Nehledě na to, že levicová varianta „*pravicového autoritářství*“ – Altemeyerem mírně přestavěná verze dotazníku – tzv. LWA (*Left-Wing Authoritarianism*) v západoevropském prostředí predikuje pouze značně omezené množství lidí – stalinistické extremistické skupiny (Van Hiel, Duriez & Kosowska, 2006; De Regt et al., 2011).

Co se týče českého prostředí, Chylíková & Buchtík (2016) se ve své nedávné studii za užití konfirmační faktorové analýzy zabývali tím, zdali je škála RWA validním nástrojem pro použití v české populaci. Pokud ano, měla by struktura škály být jednofaktorová či dvoufaktorová s oběma faktory mezi sebou značně korelujícími, odpovídající tak psychometrickým měřením škály v americkém prostředí. Na reprezentativním vzorku 1 032

¹⁸ Nalezeny byly jen sekundární zdroje.

respondentů výzkumu „Česká společnost“ a porovnání několika modelů přitom docházejí k tomu, že v ukazatelích *RMSEA* a *CFI* obstojí nejlépe právě dvoufaktorový model po odejmutí dvou položek (*RMSEA* = 0.053, *CFI* = 0.904). Naproti Altemeyerovým závěrům spolu dva uvažované faktory téměř nekorelují ($r = -.128$), přitom u Altemeyerových měření spolu faktory korelují značně ($r = .40 - .70$) (Chylíková & Buchtík, 2016). Z výsledků lze dle autorů usuzovat, že oba faktory na sobě fungují v českém prostředí téměř nezávisle – na konkrétním příkladu to lze ilustrovat následovně:

- 1) Homosexuálové a lesby jsou stejně zdraví a stejně morální jako kdokoli jiný.
- 2) Pokud neskoncujeme s útoky na naši morálku a tradiční hodnoty, společnost se zhroutí.

První tvrzení je antiautoritářské, zatímco tvrzení druhé autoritářské. Tzn. v americkém prostředí by jedinec souhlasící s druhým tvrzením obvykle nesouhlasil s tvrzením prvním. V českém prostředí tomu tak není, český respondent často odpovídá na obě otázky stejně – vnímaný tradiční hodnoty tak pro něj nevylučují „svobodomyslný“ názor na gaye a lesby. Lze tak shrnout, že v českém prostředí se škála RWA „chová“ jako dvoudimenzionální nástroj. Zdá se tak, že americké „autoritářské“ normy českým „autoritářským“ normám zkrátka neodpovídají (Chylíková & Buchtík, 2016).

Ačkoli jak původně F-škála, tak v současnosti RWA škála jsou dlouhodobě užívanými nástroji měření konzervativních / autoritářských sociálních postojů, lze poměrně jednoduše shrnout hlavní výtky:

- 1) Problém obsahové validity – ačkoli je F-škála, resp. RWA nazývána osobnostním konceptem, jedná se spíše o nástroj sociálních postojů, kterému lze vytknout značnou míru tautologie (Stenner, 2005). Samotným osobnostním pojetím zároveň opomíjíme sociální rozměr těchto názorů (Duckitt, 1989 In Chylíková & Buchtík, 2016; Duckitt, 2015).
- 2) Z některých evropských studií vyplývá, že pravicové autoritářství v americkém prostředí asociované s pravou částí ideologického spektra predikuje v prostředí evropském autoritářství také na levé části ideologického spektra (De Regt et al., 2011; Todosijević & Enyedi, 2008; Van Hiel et al., 2006). Jinými slovy není takto měřené autoritářství výhradním atributem „pravicovosti“.
- 3) Škála „pravicového autoritářství“ v České republice alespoň na základě studie Chylíkové & Buchtíka (2016) nefunguje – v české populaci se autoritářské a protiautoritářské postoje nedají posoudit v rámci jedné ucelené škály sociálních postojů.

Z uvedených důvodů vychází i hlavní konceptuální kritika – pravicové autoritářství nepopisuje alespoň v evropském prostředí pravicovou, resp. konzervativní ideologii. V prostředí českém se navíc zdá být RWA v současné podobě nepoužitelné. I z těchto důvodů se práce přiklání k pojetí Stennerové (2005), která autoritářství definuje jako dynamickou predispozici, a měří ji právě názory na výchovu dětí (*Child Rearing Values*) – tedy dostatečně obecným nástrojem, který dává do souvislosti s vnímanými hrozbami vůči vlastní skupině (*Threats to Oneness and Sameness*) (Stenner, 2005).

2.8 Shrnutí

Uvedenými argumenty jsme se pokusili odpovědět na dvě původně stanovené otázky v úvodu práce: „*Pokud jsem konzervativní v sociálních otázkách, znamená to, že jsem konzervativní i v ekonomických otázkách?*“ a „*Pokud dosahuji vysokého skóru v sociálním konzervatismu, jsem zároveň autoritářem?*“

Odpovědí na první otázku je první část kapitoly 2, ze které je zřejmé, že existují multidimenzionální modely, které pracují s rozdělením nejčastěji na sociální a ekonomickou dimenzi ideologie (Malka et al., 2014; Malka & Soto, 2015; Weeden & Kurzban, 2016), a že všechny uvedené modely přináší obdobně rozdílné výsledky. Uvedli jsme, že tomuto rozdělení do značné míry odpovídají i odlišnosti mezi koncepty RWA a SDO (viz Duriez et al., 2005), které bychom obdobně jako sociální a ekonomický konzervatismus mohli dát do souvislosti s proměnnými ovlivňujícími obě dimenze odlišně: příjmem, věkem, vzděláním, politickým zájmem, angažovaností či kupř. postkomunistickou minulostí země. Primárně ale konstatujeme, že v závislosti na zmíněných faktorech spolu sociální a ekonomický konzervatismus souvisí pouze omezeně. Jinými slovy to, že jsem konzervativní v sociálních otázkách neznamena, že nemohu být zároveň liberální v ekonomických otázkách.

Odpovědí na druhou otázku je druhá část Kapitoly 2, kde jsme přiblížili vývoj autoritářství a upozornili na rozdílnosti mezi konzervatismem a autoritářstvím naproti tomu, jak je termínů užíváno v současném výzkumu i v médiích – Altemeyerova škála jako nástroj měření konzervatismu v mezinárodních studiích není podepřena dostatečnými výsledky pro to, abychom mohli „pravicové autoritářství“ ztotožnit výhradně s pravou stranou ideologického dělení. Nadto je z pragmatického hlediska stejně tak vhodnější v českém prostředí využít nástroj, který je funkční i v českém postkomunistickém prostředí, abychom byli schopni vyhnout se tomu, k čemu dospěli Chylíková & Buchtík (2016). Z uvedených důvodů se přikláníme k definici Stennerové a jejímu *autoritářství jasně odlišenému od sociální a ekonomické dimenze ideologie*, založeném na dětských výchovných stylech (Stenner, 2005).

Za uvedených podmínek můžeme konstatovat, že vysoký skór v sociálním konzervatismu ještě nutně nepředpokládá vysoký skór v autoritářství a vice versa.

V nadcházející kapitole se budeme podrobněji zabývat třetí otázkou: faktory hrajícími odlišnou roli v obou uvažovaných ideologických dimenzích a autoritářství. K tomu využijeme osobnostních vlastností – nejprve přiblížíme osobnostní koreláty politické ideologie, a na jejich základě se pak postupně dostaneme k dalším již zmíněným proměnným – příjmu, vzdělání či politickému zájmu. Vystavíme teze k empirické části práce.

3. Osobnostní vlastnosti a politická ideologie

V populárních médiích je v současné době zkratkovitě zmiňováno spojení osobnostních vlastností a politické ideologie v souvislosti s volebním úspěchem Donalda Trumpa, fenoménem Brexitu a rozmachem falešných zpráv (Cadwalladr, 2018). Stejně tak se v médiích objevují zjednodušené obrázky „všemu otevřeného liberála“ skórujícího vysoko v Otevřenosti vůči zkušenosti (Konnikova, 2016). Výzkum propojující osobnostní vlastnosti a politickou ideologii si možná i proto zažil svou menší kauzu (viz Fears, 2016; Konnikova, 2016) spočívající v chybné interpretaci dat a až tříleté čekání na opravu autorů – to rozproudilo menší akademickou i společenskou debatu nad slabými místy současného výzkumu (Singal, 2016):

Na začátku stálo několik prací společných autorů Verhulst & Hatemi (Verhulst, Hatemi & Martin, 2010; Verhulst, Eaves, & Hatemi, 2012). Ve své práci z roku 2012 (Verhulst et al.) autoři podrobují kritice „kauzální vztah“ mezi politickou orientací a osobnostními vlastnostmi a tvrdí, že za oběma proměnnými stojí proměnná třetí – genetická predispozice. Skrytou genetickou proměnnou pak zkoumají na odpovědi vzorku 28 877 respondentů, kteří jsou širšími příbuznými celkem 12 000 dvojčat. Data pochází z amerického registru dvojčat (*MATR – Mid Atlantic Twin Registry*), a byla sesbírána v 80. letech 20. století (Verhulst et al., 2012). Autoři využili Eysenckův osobnostní dotazník (viz Eysenck & Eysenck, 1994).

Problematická teze autorů se týkala P-subškály (subškály psychoticismu), která měla pro jedince skórující vysoko značit kupř. větší tvrdohlavost, impulzivitu, tendenci riskovat (Adorno et al. 1950; Eysenck & Eysenck, Barrett, 1985; Altemeyer, 1996; McCourt et al. 1999 In Verhulst et al., 2012). V sociální interakci to mělo značit zejména to, že tací jedinci jsou méně úzkostliví, ale zároveň více nespolupracující a nepřátelští (Eysenck, 1994 In Verhulst et al., 2012). Zřejmě na základě tohoto druhého popisu (připomínajícího SDO) autoři očekávali, že konzervativní dvojčata budou skórovat výše právě v psychoticismu.

Politickou ideologii autoři měřili konkrétními dotazy v sociální a ekonomické agendě (práva gayů, potraty, pomoc v zahraničí), a rovněž ve „vojenské agendě“. Výsledky „hovořily v prospěch“ původní teze, tedy že konzervativci (v jednotlivých agendách) skórují výše v psychoticismu. Tak tomu skutečně bylo (a) ve vojenské agendě jak u mužů ($r = .39$), tak u žen ($r = .30$). Obdobně tomu bylo v sociální agendě: $r = .29$, resp. $r = .38$ u žen. Výsledky teze vzbudily po několika letech bezmála senzaci (viz Singal, 2016), a to z poměrně prostého důvodu – správné výsledky studie totiž hovořily o efektu přesně opačném (viz Fears, 2016). Od vydání původní studie Verhulst et al. (2012) tak uběhly dlouhé tři roky, než se kritické hlasy jiných vědců poukazujících na chybu a „zvláštní odchylku“ od většiny studií zhmotnily v erratech,

resp. článku uvádějící vše na pravou míru (viz Verhulst, Eaves, & Hatemi, 2016; Verhulst & Hatemi, 2016).

3.1 Osobnostní prediktory

Na zmíněný „skandál“ lze ale zejména nahlížet jako na důsledek současného rozšíření výzkumu osobnostních vlastností ve vztahu k politické ideologii (viz Carney, Jost, Gosling, & Potter, 2008; Verhulst et al., 2010; Gerber, Huber, Doherty, Dowling & Ha, 2010; Perry & Sibley, 2012 In Malka et al., 2014). Důležitost osobnostních vlastností ve výzkumu spočívá v tom, že poskytují relativně stabilní psychologicky validní koncept, který dává do souvislosti politickou ideologii s dalšími hledisky – kupř. dědičností či vlivy prostředí (Cawvey, Hayes, Canache, & Mondak, 2017; Funk et al., 2013).

Osobnostní vlastnosti pravidelně korelují jak se sebeidentifikovaným konzervatismem (Van Hiel & Mervielde, 2004; Sibley, Osborne & Duckitt, 2012), tak i s jednotlivými ideologickými dimenzemi (Carney et al., 2008; Gerber et al., 2010; Van Hiel & Mervielde, 2004), a omezeně rovněž s autoritářstvím (Stenner, 2005). Nejvýraznějším korelátem je jak pro politický konzervatismus obecně, tak i pro jednotlivé ideologické dimenze i autoritářství již zmiňovaná Otevřenost vůči zkušenosti (*Openness to Experience*) a Svědomitost (*Conscientiousness*) (Van Hiel & Mervielde, 2004; Stenner, 2005; Carney et al., 2008; Gerber et al., 2010; Sibley et al., 2012). Kupř. Sibley a kol. (2012) ve své metaanalýze ($N = 71\,895$) 73 studií (z toho 36 publikovaných) převádí bivariátní korelace z jednotlivých studií na výsledné vážené velikosti účinků vyjádřené korelačním koeficientem. Nejvyšších hodnot ze všech osobnostních vlastností ve vztahu k symbolickému konzervatismu skutečně dosahuje Otevřenost vůči zkušenosti: $r = -.18$ ($p < .01$). Druhým nejvýraznějším prediktorem je dle očekávání Svědomitost $r = .10$ ($p < .01$) (Sibley et al., 2012).

Carney et al. (2008) svým simultánním regresním modelem v rámci šesti vzorků (převážně studentských) ($N = 19\,784$) dochází k váženému průměru velikosti účinku vyjádřeným Pearsonovým korelačním koeficientem ve velikosti $r = -.25$ ($p < .001$) v případě Otevřenosti vůči zkušenosti a její predikce obecného politického konzervatismu. Vážený průměr v případě Svědomitosti dosahoval hodnoty $r = .07$ ($p < .05$). Svědomitost tak byla opět dle očekávání slabším prediktorem, nicméně pořád prediktorem signifikantním. Autoři rovněž uvádějí, že efekt jak Otevřenosti, tak Svědomitosti dosahuje vyšších hodnot v případě sociálního konzervatismu než v případě ekonomického konzervatismu (Carney et al., 2008; Gerber et al., 2010).

Gerber et al. (2010) dochází ve svém regresním modelu k obdobným závěrům ($N = 14\ 601$) – Otevřenost vůči zkušenosti a Svědomitost jsou výraznými prediktory obou dimenzí politické ideologie (ačkoli opět výrazněji pro sociální dimenzi). Neuroticismus a extraverte je relativně silnějším prediktorem pro ekonomickou dimenzi (v případě neuroticismu až třikrát silnější) (Gerber et al., 2010 In Pour, 2016). Zajímavým případem je v dvoudimenzionálním pojetí ideologie Přívětivost – ta je totiž prediktorem ekonomického liberalismu a sociálního konzervatismu zároveň ($p < .01$).

Metaanalýza Sibleyho & Duckitta (2008) obdobně namísto sociální a ekonomické dimenze zkoumá koncepty RWA a SDO. Autoři v ní uvažují 71 studií, z nichž 39 bylo již publikovaných či k publikaci ($N = 22\ 068$). Sibley & Duckitt předpokládali, že RWA a SDO budou predikovány jinými osobnostními vlastnostmi – (Ne)otevřeností vůči zkušenosti a Svědomitostí (v menší míře) v případě RWA, a naopak nízkou Přívětivostí v případě SDO. Pomocí bivariátních korelací, resp. velikosti účinku vyjádřenou korelačním koeficientem r autoři dospěli k výsledkům, že Otevřenost koreluje negativně nejsilněji s RWA ($r = -.36$), zároveň o něco slaběji s SDO ($r = -.16$). Svědomitost mírně koreluje s RWA ($r = .15$), Přívětivost koreluje negativně s SDO ($r = -.29$) (Sibley & Duckitt, 2008).

Tabulka č. 3: *Nejsilnější koreláty symbolické, sociální a ekonomické dimenze ideologie*

Symbolický konzervatismus	Sociální konzervatismus vč. RWA	Ekonomický konzervatismus vč. SDO
Otevřenost vůči zkušenosti -.18 až -.25	Otevřenost vůči zkušenosti -.36	Přívětivost -.29
Svědomitost .07 až .10	Svědomitost -.15	Otevřenost vůči zkušenosti -.16

Zdroje: Carney et al. (2008), Gerber et al. (2010), Sibley & Duckitt (2008)

Poznámka: Ve výsledcích jsou na prvním a druhém řádku uvedeny nejsilnější koreláty z vybraných studií. Za zmínku stojí zejména srovnání symbolického konzervatismu a sociálního konzervatismu. Z předchozí kapitoly připomeňme, že symbolický konzervatismus bývá častokrát ztotožňován se sociálním konzervatismem – zdá se, že sociální konzervatismus samostatně nabývá silnějších korelací.

Ze studie Gerber et al. (2010) je rovněž zřejmá rozdílná predikční síla osobnostních vlastností v závislosti na rasové / etnické příslušnosti. Ostatně k obdobným závěrům dochází kupř. i Weeden & Kurzban (2016), anebo nejnověji nepřímou rovněž Bakker (2017). Ačkoli dvě posledně zmíněné studie nehovoří přímo o souvislosti ekonomických ideologických otázek

a rasou / etnickou příslušností, zdá se logické, že etnicita / rasa může mít souvislost se základním faktorem ovlivňujícím ekonomickou dimenzi ideologie, a to příjmem (Weeden & Kurzban, 2016).

O rozdílnosti síly predikce osobnostních vlastností u různých skupin osob píše právě Bakker (2017), jenž si v rámci své studie stanovuje několik základních otázek spjatých s ekonomickou dimenzí ideologie: Přívětivost bude prediktorem ekonomického liberalismu, obdobně jako Otevřenost a Neuroticismus. Svědomitost bude predikovat ekonomický konzervatismus. Zároveň Bakker očekával, že osobnostní prediktory ekonomické dimenze budou fungovat spíše u populace s vyšším příjmem nežli u populace s příjmem nižším. Úvaha za tím je jednoduchá – lidé s nízkým příjmem budou obecně více zaneprázdněni nedostatkem finančních prostředků nežli svými ideologickými názory. Své dvě teze Bakker (2017) zkoumá na datech pocházejících ze tří studií / zemí – Dánska, Spojeného království a Spojených států. Pomocí regresních modelů nejmenších čtverců postupně testuje vztah mezi osobnostními prediktory a ekonomickou ideologií za současného porovnávání několika kovariátů – pohlaví, věku, vzdělání apod. Svou tezi o „zmenšování“ role osobnostních vlastností pro nízkopříjmovou populaci testuje interakcí osobnostních vlastností s příjmem. Takovýto regresní model zároveň porovnává se vztahem příjmu k sociální dimenzi ideologie.

Z výsledků dánského vzorku ($N = 3\,390$) stojí za zmínku potvrzení velké části Bakkerových původních domněnek: Přívětivost a Neuroticismus nejsilněji predikují ekonomický liberalismus. Na druhou stranu Extraverze a Otevřenost vůči zkušenosti má na předpověď ekonomického konzervatismu marginální vliv. Při uvedení proměnné příjmu se hodnoty prediktorů mění – za zmínku pak vzhledem k uvedené tezi stojí zejména snižující se korelace mezi Přívětivostí a ekonomickým konzervatismem při nízkém příjmu.

Výsledky z dalších dvou Bakkerových vzorků – ze Spojeného království a Spojených států „potvrzují“ spojitost mezi Přívětivostí, Neuroticismem a ekonomickým liberalismem, stejně jako spojitost mezi Svědomitostí a ekonomickým konzervatismem. Ve srovnání naproti tomu právě sociální konzervatismus „pravidelně“ koreluje s Otevřeností vůči zkušenosti a Svědomitostí. Dle Bakker (2017) se tak zdá, že ekonomická dimenze ideologie je minimálně částečně vysvětlitelná jinými psychologickými proměnnými než sociální dimenze ideologie (Bakker, 2017). Ostatně to, že sociální liberalismus koreluje s Otevřeností vůči zkušenosti významněji, nežli s liberalismem ekonomickým je patrné již ze starších studií (Van Hiel & Mervielde, 2004), a zjištění zejména zapadá do poznatků zmiňovaných v předchozí kapitole – souvislost se u různých „korelátů“ konzervatismu ukazuje spíše v ekonomických nežli sociálních otázkách (Oxley et al., 2008 In Malka et al., 2014; Zamboni et al., 2009).

3.2 Shrnutí

Jak pro symbolický, tak zejména sociální konzervatismus a autoritářství je nejvýznamnějším osobnostním korelátorem a prediktorem Otevřenost vůči zkušenosti. Sociální konzervatismus je dále výrazně spjat se Svědomitostí. Ekonomický konzervatismus je zejména predikován (ne)Přívětivostí a v druhé řadě rovněž Otevřeností vůči zkušenosti. Ze studií osobnostních vlastností je rovněž opět zmíněna souvislost s dalšími proměnnými – kupř. etnickou příslušností, resp. příjmem (Gerber et al., 2010; Bakker, 2017). Pokud uvedené poznatky spojíme s poznatky získanými z předchozí kapitoly, dostaneme poměrně ucelený obrázek proměnných, které hrají značnou roli v interakci různých prediktorů sociální a ekonomické dimenze ideologie.

Malka et al. (2014) a Malka & Soto (2015) hovoří o rozdílném efektu politické angažovanosti, komunistické minulosti státu či častém užívání konzervativně-liberální škály v daném státě na ekonomickou dimenzi ideologie. Johnston & Wronski (2015) obdobně kupř. jako Goren, Federico, & Kittilson (2009) zmiňují roli elit a jejich rozdílného působení na ekonomickou, potažmo sociální dimenzi ideologie. Weeden & Kurzban (2016) upozorňují na vztah mezi predikcí ekonomické dimenze ideologie v souvislosti s etnicitou / rasou, a konec konců Bakker zmiňuje konkrétně zásadní roli příjmu opět právě v případě ekonomické ideologie (Bakker, 2017).

Proto uvedené poznatky shrnujeme do několika proměnných, které mohou hrát značnou roli v případě predikce ekonomické dimenze ideologie – ve výzkumné části studie se konkrétně zaměříme na osobnostní vlastnosti, které v korelační matici porovnáme s dříve uvedenými proměnnými jako kupř. potřebou jistoty a bezpečí, a několika dalšími proměnnými odlišujícími autoritářství a sociální a ekonomický konzervatismus: (1) příjem, (2) politický zájem, (3) věk a (4) vzdělání. Kromě příjmu by právě politický zájem měl zvyšovat roli osobnostních vlastností jakožto prediktoru ekonomické dimenze ideologie. Specifickým případem je autoritářství – dle dříve uvedeného se domníváme, že autoritářství není totožné s konzervatismem (viz [Kapitola 2.6](#)), a že to lze demonstrovat na rozdílných osobnostních a dalších proměnných, které s oběma dimenzemi a autoritářstvím budou korelovat rozdílně.

3.3 Teze

Vycházejíc z uvedených poznatků v kapitole 1, 2 a 3 hypotetizujeme korelace jednotlivých osobnostních vlastností, ekonomického a sociálního konzervatismu a autoritářství. Nadto pro srovnání „síly“ korelací v analýze budeme uvažovat ještě další vybrané proměnné – potřebu jistoty a bezpečí (viz Malka et al., 2014), potřebu poznání

(viz Stenner, 2005) a potřebu hodnotit (Bizer et al., 2004), a to ve vztahu k oběma ideologickým dimenzím i autoritářství. Teze byly zároveň předregistrovány, a výsledky výzkumu budou vč. doplňujících informací v zájmu zvýšení transparentnosti zveřejněny online (osf.io/2bxfz). Konkrétními tezemi jsou myšleny jednotlivé směry korelací. Tam, kde tyto směry předpokládány nejsou, jsou výsledky pokládány za explorační.

Předpokládáme, že:

- 1) Otevřenost vůči zkušenosti bude negativně korelovat se sociálním konzervatismem a autoritářstvím.
- 2) Svědomitost bude korelovat se sociálním konzervatismem.
- 3) Přívětivost bude korelovat s ekonomickým liberalismem a zároveň se sociálním konzervatismem.
- 4) Neuroticismus bude negativně korelovat s ekonomickým konzervatismem.
- 5) Potřeba jistoty a bezpečí bude korelovat jak se sociálním konzervatismem, tak autoritářstvím.
- 6) Potřeba poznání bude negativně korelovat s autoritářstvím.

Tabulka č. 4: *Očekávané korelace v případě soc. a ek. dimenze ideologie*

Sociální konzervatismus	Otevřenost - (Carney et al., 2008, Gerber et al. 2010)	Svědomitost + (Gerber et al., 2010)	Extraverze	Přívětivost + (Gerber et al., 2010)	Neuroticismus
	Potřeba jistoty a bezpečí + (Malka et al., 2014)	Potřeba hodnotit +	Potřeba poznání	Politický zájem	Příjem
Ekonomický konzervatismus	Otevřenost - (Gerber et al., 2010)	Svědomitost + (Gerber et al., 2010; Bakker, 2017)	Extraverze	Přívětivost - (Gerber et al., 2010)	Neuroticismus - (Gerber et al., 2010)
	Potřeba jistoty a bezpečí	Potřeba hodnotit	Potřeba poznání	Politický zájem	Příjem

Zdroje: Carney et al., 2008; Gerber et al., 2010; Malka et al., 2014; Bakker, 2017.

Autoritářství dle Stennerové (2005) odpovídá pouze „nízká“ Otevřenost, z ostatních proměnných by (viz Kapitola 2.6) mělo jít rovněž o potřebu jistoty a bezpečí, která by měla být u autoritářů orientovaných „*útěk do bezpečí*“ silná (Oesterreich, 2005; Stenner, 2005), zároveň vycházíme z toho, že autoritářství naproti sociálnímu konzervatismu charakterizuje nižší kognitivní kapacita (Stenner, 2005), tezi však mírně upravujeme a namísto replikování dosazujeme podobnou, ale ne totožnou proměnnou *potřeby poznání*. Nadto hypotetizujeme, že autoritářství bude rovněž charakterizováno zvýšenou potřebou hodnotit. Zároveň bude autoritářství častěji spojeno s nižšími příjmy než kupř. sociální konzervatismus.

Tabulka č. 5: *Očekávané korelace v případě autoritářství*

Autoritářství	Otevřenost -	Svědomitost	Extraverze	Přívětivost -	Neuroticismus
	Potřeba jistoty a bezpečí +	Potřeba hodnotit +	Potřeba poznání -	Politický zájem	Příjem -

Poznámka: Jelikož teze nejsou přímými replikacemi předchozích výzkumů, nejsou u nich uvedeny žádné studie (naproti ekonomickému a sociálnímu konzervatismu výše).

4. Výzkum

Studie byla v rámci snahy o co nejprůběžnější přístup před vlastním zkoumáním předregistrována v rámci projektu Open Science Framework (osf.io/2bxfz). Výzkumné otázky z velké části vychází z původně navrhovaného výzkumu v bakalářské práci „*Konzervatismus a liberalismus jakožto přežitý koncept*“ (Pour, 2016). Původní záměr byl ale upraven tak, aby porovnal dvoudimenzionální konzervatismus a liberalismus s konceptem autoritářství dle Stennerové (2005). Stejně tak bylo nutné výzkumný záměr částečně upravit z důvodu omezeného rozsahu otázek, které mohly být v rámci sdíleného omnibusového šetření využity.

4.1 Data

Vlastní data reprezentativního vzorku respondentů byla v rámci spojeného projektu několika tazatelů Filozofické fakulty UK sesbírána Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) Sociologického ústavu AV ČR mezi 17. až 27. listopadem 2017 ($N = 956$). Respondenti byli vybráni na základě kvótního výběru tak, aby data pocházela z reprezentativního vzorku populace (viz [Přílohy](#)). Ve výběru jsou tak zastoupeni respondenti všech věkových skupin a vzdělání ze všech krajů České republiky. Výsledky šetření byly řešitelům během prosince 2017 zaslány mailem, do dne předregistrace tezí na OSF do nich nebylo nikterak nahlíženo. Převážná část analýz uvedených v práci byla realizována v statistickém programu Jamovi 0.8.6.0 (jamovi project, 2018) a kontrolována v R (R Core Team, 2018).

4.2 Výzkumné otázky

- 1) V souladu s uvedenými multidimenzionálními ideologickými přístupy a jejich závěry (Malka et al., 2014; Feldman & Johnston, 2014; Malka & Soto, 2015; Duckitt et al., 2009) – za využití poznatků MIDI modelu, doménově-specifického modelu, modelu dvojího procesu a konceptu Stennerové je prvním cílem studie poukázat na to, že dvoufaktorový model politické ideologie založený na baterii dotazů je lepším nástrojem měření ideologie než model jednofaktorový.
- 2) Druhým cílem je v souladu s dosavadními pracemi (Carney et al. 2008; Gerber et al., 2010; Malka et al., 2014; Bakker 2017) poukázat na to, že osobnostní vlastnosti korelují s oběma konkrétně definovanými ideologickými dimenzemi a autoritářstvím rozdílně. Vlastním přínosem výzkumu je právě současné srovnání s relevantním autoritářským konceptem dle Stennerové (2005).

3) Třetím cílem je zaměřit se na roli možných kovariátů osobnostních prediktorů, které jsou důležité zejména pro ekonomickou dimenzi ideologie – příjem, zájem o politiku, věk, vzdělání (Malka et al., 2014; Weeden & Kurzban, 2016; Bakker, 2017). Role těchto proměnných v predikci ekonomické dimenze bude srovnána s jejich rolí v predikci sociální dimenze ideologie a autoritářství. Třetí část práce je považována za explorační.

4.3 Nástroje

V rámci posouzení jednotlivých (převážně zkrácených) škál byla využita vnitřní konzistence nástrojů vyjádřená *Cronbachovou α* . Očekávání je takové, že vnitřní konzistence u použitých dvoupoložkových škál nebude nabývat ideálních hodnot. Jak ovšem uvádí Gosling, Rentfrow, & Swann (2003), v případě, kdy měří určitou dimenzi pouze dvě položky, nemohou být škály logicky natolik homogenní. Přednějším kritériem se tak zdá být dodržení obsahové validity (Gosling et al., 2003).

4.3.1 Ekonomické a sociální ideologické otázky

Ekonomická a sociální ideologická dimenze vycházela z velké části ze zahraničních studií (viz Gerber et al., 2010; Weeden & Kurzban, 2016). Konkrétní znění a velikosti škál sociální a ekonomické dimenze byly upraveny s ohledem na předchozí a možné budoucí studie v rámci zkoumání CVVM (viz Vinopal, 2011). Výsledky byly otočeny tak, aby vyšší skóre značil konzervativní pozici (otočení vyznačeno písmenem *R*). Vnitřní konzistence ekonomické a sociální dimenze ideologie vč. následné analýzy je uvedena v Kapitole 4.4.

Pět otázek bylo hodnoceno desetibodovým sémantickým diferencialem (*AP.6a - c*), resp. na desetibodové škále (*AP.7a - b*), položka migrace (*AP.8*) byla hodnocena na čtyřbodové škále, položka přednostního práva mužů na práci na třibodové škále (*AP.9*):

AP.6 a) Příjmy by měly být vyrovnanější. 1 ... 10 Mělo by se více podnítit úsilí jednotlivce.

AP.6 b) Jednotlivci by měli převzít více odpovědnosti, aby se o sebe dokázali postarat. 1 ... 10 Stát by měl převzít více odpovědnosti a zajistit, aby bylo o každého postaráno. R

AP. 6 c) Soukromé vlastnictví obchodu a průmyslu by mělo vzrůst. 1 ... 10 Státní vlastnictví obchodu a průmyslu by se mělo v co nejširší míře zachovat. R

AP.7 a) Projevovat svoji homosexuální orientaci (...není/je):

Nikdy neospravedlnitelné 1 ... 10 Vždy ospravedlnitelné. R

AP.7 b) Podstoupit umělé přerušování těhotenství (interrupci) (...není/je):

Nikdy neospravedlnitelné 1 ... 10 Vždy ospravedlnitelné. R

AP.8 Domníváte se, že počet migrantů z cizích zemí, kterým je umožněno žít v České republice, by měl být: Výrazně zvýšen 1 ... 5 Výrazně snížen.

AP.9 Když jsou pracovní příležitosti vzácné, mají muži větší právo na práci než ženy: Souhlasím 1 ... 3 Nesouhlasím. R

4.3.2 Osobnostní vlastnosti

Pro měření osobnostních vlastností byla využita zkrácená verze osobnostního dotazníku Big Five – desetipoložkový dotazník TIPI (Gosling et al., 2003). I přesto, že TIPI není ideálním nástrojem, vzhledem k omezenému rozsahu omnibusového šetření nebylo možné administrovat podrobnější verzi dotazníku. Každá dimenze TIPI obsahuje dvě otázky, popis jednotlivých dimenzí pro zopakování uvádíme (John & Sristava, 1999 In Gerber et al., 2010). Vybrané položky byly otočeny (*označeny R*). Neuroticismus byl otočen opačně – čím vyšší skóre, tím je jedinec emočně stabilnější a v dalších analýzách je tak Neuroticismus nazýván Emoční stabilitou.

Tabulka č. 6: *Souhrn osobnostních dimenzí a konkrétní znění položek TIPI*

Otevřenost vůči zkušenosti Jedinec skórující v Otevřenosti vysoko přemýšlí hlouběji, originálněji a komplexněji než jedinec skórující nízko.	AP.2 e) otevřený novým zkušenostem, složitý AP.2 j) konzervativní, málo tvořivý R
Svědomitost Popisuje jedince, který je na cíl zaměřený, řídí se sociálními normami, plánuje, prioritizuje a oddaluje uspokojení.	AP.2 c) spolehlivý, svědomitý AP.2 h) neorganizovaný, lehkomyšlný R
Extraverze Lze zkráceně popsat jako aktivní, asertivní a pozitivní přístup jedince vůči svému sociálnímu prostředí.	AP.2 a) společenský, energický AP.2 f) zdrženlivý, tichý R
Přívětivost Značí jedince prosociální a prokomunitní orientací. Jedinec skórující vysoko je skromný, důvěřující a altruistický.	AP.2 b) kritický, hádavý R AP.2 g) vřelý, laskavý
Neuroticismus Vysoký skóre v neuroticismu značí upjatost, úzkostnost, tenzi a smutek. Opakem je emoční stabilita.	AP.2 d) úzkostlivý, snadno rozrušitelný R AP.2 i) klidný, vyrovnaný

Převzato a upraveno: John & Sristava, 1999 In Gerber et al., 2010.

Všechny osobnostní vlastnosti byly hodnoceny na sedmibodové škále: 1 – *vůbec nevystihuje*; 7 – *naprosto vystihuje*. Vnitřní konzistence škály osobnostních vlastností TIPI dle očekávání nedosahuje příliš vysokých hodnot. Přesto ve dvou dimenzích dosahuje hodnot podstatně nižších než v případě původní validizační studie TIPI (Gosling et al., 2003).

Tabulka č. 7: *Vnitřní konzistence os. dimenzí a výsledky Goslinga a kol. (2003)*

	Cronbachova α
Otevřenost vůči zkušenosti	0.38 (.45)
Svědomitost	0.52 (.50)
Extraverze	0.59 (.68)
Prívětivost	0.26 (.40)
Emoční stabilita	0.18 (.73)

Zdroj: Vlastní výsledky a výsledky studie Goslinga a kol. (2003).

Poznámka: Výsledky validizační studie TIPI Goslinga a kol. (2003) jsou uvedeny v závorce.

4.3.3 Škála autoritářství (Child Rearing Values)

Jak již bylo zmíněno, Stennerová (2005) využívá pro měření autoritářství škálu názorů na výchovu dětí. Participant tak vybírá z pěti dvojic, z nichž volí vždy jednu ze dvou možností. Uvedený nástroj je dostatečně obecný, tudíž nepředpokládáme komplikace jako v případě možného užití RWA (viz [Kapitola 2.7](#)).

Původně užívaná škála Stennerové (viz 2005) je z poloviny součtem autoritářských odpovědí (ty jsou uvažovány na pomyslné jednodimenzionální škále autoritářství-libertariánství), z poloviny výsledkem seřazení pořadí položek od nejdůležitější po nejméně důležitou. Vzhledem k omezené kapacitě omnibusového šetření bylo nutné škálu zkrátit, skóre autoritářství je tak prostým součtem autoritářských odpovědí (odpovědi vpravo v případě neotočených položek). Skóry byly z hodnot 1 a 2 převedeny na hodnoty 0 a 1 a položky otočeny tak, aby vyšší skóre značil vyšší míru autoritářských odpovědí. Uvažovány byly výsledky, u nichž bylo ze všech pěti otázek odpovězeno alespoň na tři z nich:

AP.4 a) má poslouchat své rodiče 1 x 2 má být samo zodpovědné za své činy. R

AP.4 b) má mít zdravý úsudek 1 x 2 má mít slušné vychování.

AP.4 c) má být čisté a upravené 1 x 2 se má zajímat o to, jak a proč se věci dějí. R

AP.4 d) má myslet samostatně 1 x 2 má respektovat starší.

AP.4 e) se má řídit stanovenými pravidly 1 x 2 má se řídit svým vlastním svědomím. R

Vnitřní konzistence škály autoritářství dosahuje hodnoty $\alpha = .50$.

4.3.4 Potřeba poznání (Need for Cognition)

Již od čtyřicátých let 20. století je potřeba poznání popisována jako záliba v myšlení či zvýšená snaha strukturovat a rozumět vnímanému. Škála potřeby poznání v současné podobě vychází z 45 položkové škály navržené a validizované Cacioppem a Pettym v roce 1982. Potřeba poznání je negativním prediktorem podpory přísného trestání (Sargent, 2004), a kupř. pozitivním prediktorem spoléhání se na zpravodajská média (Cacioppo, Petty, Feinstein, & Jarvis, 1996). Jedinci s nízkou potřebou poznání více spoléhají na druhé, na authority, a zdá se, že častěji užívají heuristiky vč. kupř. atraktivitu informačního zdroje (Tuten & Bosnjak, 2001). Z uvedených důvodů můžeme očekávat, že nižší potřeba kognice bude spíše spjata s autoritářstvím, a o něco méně se sociálním konzervatismem.

Z původních 45 dotazů byla škála zkrácena na dva s největší faktorovou zátěží z celé škály. Použít delší škálu nebylo možné vzhledem k omezené kapacitě omnibusového šetření a z důvodu, že nebyla prioritním nástrojem. Položky byly otočeny tak, aby vyšší skóre značil vyšší potřebu poznání:

AP.3 c) Dávám přednost tomu, aby byl můj život plný různých hádanek a hlavolamů, které musím vyřešit. (Zcela souhlasí 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasí) R

AP.3 d) Hodně mě baví činnosti, u kterých je potřeba přicházet s novými způsoby řešení. (Zcela souhlasí 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasí) R

Vnitřní konzistence škály potřeby poznání dosahuje hodnoty $\alpha = .65$.

4.3.5 Potřeba hodnotit (Need to Evaluate)

Potřeba hodnotit (Jarvis & Petty, 1996) je předmětem zájmu zkoumání v následující práci zejména kvůli své souvislosti s politickou angažovaností, zájmem o politiku a emocionálnějšími reakcemi spojenými s konkrétními kandidáty a politickými názory (Bizer et al., 2004). Potřeba hodnotit primárně vystihuje tendenci jedince mít co největší množství názorů na co největší množství záležitostí bez nutného předpokladu jejich porozumění či obeznámenosti s nimi.

Z původních šestnácti dotazů byla škála zkrácena na dva s největší faktorovou zátěží z celé škály. Obě položky byly otočeny tak, aby vyšší skóre značil vyšší potřebu hodnotit:

AP.3 e) Je pro mě velmi důležité mít na věci jasné názory.

(Zcela souhlasí 1 ... 5 Zcela nesouhlasí). R

AP.3 f) Mám rád jasné názory i na věci, které se mě osobně netýkají.

(Zcela souhlasí 1 ... 5 Zcela nesouhlasí). R

Vnitřní konzistence dvoupoložkové škály potřeby hodnotit dosahuje hodnoty $\alpha = .69$.

4.3.6 Potřeba jistoty a bezpečí (Need for Security and Certainty)

Potřeba jistoty a bezpečí se zdá značně souviset zejména se sociální ideologickou dimenzí ideologie. Otázky vychází ze Schwartzova výzkumu hodnot (1992 In Malka et al., 2014). Očekáváme, že potřeba jistoty a bezpečí bude nejsilněji korelovat se sociálním konzervatismem (Malka et al., 2014). K obdobnému vztahu by mělo dojít i v případě autoritářství. Vztah mezi ekonomickou ideologickou dimenzí a potřebou jistoty a bezpečí v českém, resp. postkomunistickém prostředí je do značné míry otázkou, avšak z dříve uvedené literatury primárně nelze předpokládat souvislost.

Z obdobných důvodů jako u ostatních potřeb byly zvoleny dvě otázky s největší faktorovou zátěží z celé škály potřeby jistoty a bezpečí. Obě položky byly následně otočeny tak, aby vyšší skóre značil vyšší potřebu:

AP.3 g) Je důležité vždy se chovat správně, vyhnout se čemukoli, co by lidé označili za špatné.

(Zcela souhlasí 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasí) R

AP. 3 h) Je důležité žít v bezpečném prostředí – vyhnout se čemukoli, co by mohlo být nebezpečné. (Zcela souhlasí 1 2 3 4 5 Zcela nesouhlasí) R

Vnitřní konzistence škály dvoupoložkové potřeby jistoty a bezpečí dosahuje hodnoty $\alpha = .62$.

4.4 Multidimensionalita politické ideologie (1. teze)

To, že symbolická sebeidentifikace – jinými slovy odpověď na otázku, zdali jsem konzervativce či liberál, resp. „pravičák“ či „levičák“ – nemusí být tou nejlepší cestou, jak se dostat ke skutečné ideologické orientaci jedinců, je patrné jak z první, druhé kapitoly a vybrané zahraniční literatury (Choma, Hafer, Dywan, Segalowitz, & Busseri, 2012; Feldman & Johnston, 2014; Weeden, 2015; Weeden & Kurzban, 2016), tak konec konců i z literatury české (viz Vinopal, 2003; 2006).

Právě Vinopal (2003) poukazuje na problém konstruktové validity liberálně-konzervativní, resp. levo-pravé ideologické stupnice. Hlavní výhoda užití baterie výroků namísto abstraktního sebezařazení se v konceptu, který nám nemusí být zdaleka jasný dle Vinopala (2003) spočívá v tom, že známe názory respondenta, a ideologickou orientaci tedy můžeme zkoumat na základě konkrétních odpovědí v konkrétních tématech.

Vinopal (2006) svá tvrzení dále rozvádí uvedením třech hlavních přístupů ke studiu ideologie, na jejichž základě lze „správnost“ měření posuzovat. Teoretické východisko (1) popisuje obecnou kategorii popisující sociální realitu, která vychází z nějakého širšího ukotvení. Kombinace teoretického východiska a empirického přístupu (2) dává dohromady baterii dotazů spolu se sebeidentifikačními otázkami. Čistě empirické hledisko pak „rezignuje“ na jakékoli teoretické zakotvení a (3) ptá se tak na jednoduché otázky vycházející z předpokladu, že lidé takovýmto otázkám přirozeně rozumí (Vinopal, 2006).

Srovnání symbolické ideologické sebeidentifikace a konkrétních dimenzí – tedy bod (1) a bod (2) – lze považovat za relativně rozsáhle popsané (Vinopal, 2003; Vinopal, 2006; Choma et al., 2012; Malka et al., 2014; Feldman & Johnston, 2014; Weeden & Kurzban, 2015). Stejně tak je známo, že participanti v symbolické levo-pravé politické orientaci až v polovině případů neví kam se zařadit, anebo se řadí do středu levo-pravé škály (Treier & Hillygus, 2009).

Proto se v současné studii zabýváme dvěma čistě empirickými dimenzemi bez předchozího srovnání s ideologickou sebeidentifikací. Relevantní otázkou nicméně zůstává, jak dimenze nejlépe definovat – na kolik dimenzí ideologii rozdělit, a jaké otázky uvést.

Tabulka č. 8: *Vybrané příklady definování dimenzí*

Autoři	Dimenze	Příklady otázek
Gerber et al. (2010)	Sociální Ekonomická	Potrasy, sňatky gayů, role náboženství v civilním životě. Velikost vlády, redistribuce, sdílení „rizik“ ve státě.
Malka et al. (2014)	Kulturní Ekonomická	Chování homosexuálů, legálnost potratů, práva žen na práci, imigrace, trestání zločinců. Rovnost příjmů, podpora soukromého podnikání, vládní x osobní odpovědnost.
Weeden & Kurzban (2016)	Rasová Náboženská Ekonomická	Imigrace, legálnost trestu smrti. Diskriminace na základě náboženství / sexuální orientace, potraty, předmanželský sex, legalizace marihuany. Redistribuce příjmů, pomoc chudým a nezaměstnaným.
Bakker (2017)	Sociální Ekonomická	7 otázek autorem ve studii neuvedených. Zdanění bohatých, rozdíly v příjmech.

Zdroj: Gerber et al. (2010); Malka et al. (2014); Weeden & Kurzban (2016); Bakker (2017).

Ačkoli Weeden & Kurzban (2016) uvažují dimenze tři, konstatují zároveň zjevnou souvislost mezi rasovou a ekonomickou dimenzí – etnické menšiny a jejich ekonomické podpory. Vzhledem k tomu, že české prostředí se oproti americkému liší jak demografickým složením – svou etnickou homogenitou (Český statistický úřad, 2014), tak i nízkou mírou religiozity (Chylíková & Buchtík, 2016), zdá se vhodné použít dimenze pouze dvě. Dělení na sociální a ekonomickou dimenzi navíc odpovídá velké části zmíněných modelů – MIDI Modelu (Malka & Soto, 2015), anebo modelu dvojího procesu (Duckitt, 2001) (více v [Kapitole 2](#)).

4.4.1 Analýza

Z uvedených důvodů a důvodu jednodušší interpretovatelnosti výsledků je ve výzkumu využita sociální a ekonomická dimenze, konkrétních sedm otázek je položeno v tématech, které z velké části vycházejí právě z uvedených studií a rovněž byly inspirovány

studiemi „Naše společnost“ dle CVVM (viz Vinopal, 2011). Kompletní znění otázek je uvedeno v Kapitole 4.3.1 a je rovněž součástí Příloh.

Nejdříve byl posouzen model obecného konzervatismu se všemi sedmi otázkami z hlediska vnitřní konzistence Cronbachovou α . Všechny sedm otázek se sociálními i ekonomickými tématy dosahovalo hodnoty 0.17. V případě vynechání položky potratů (AP.7b) by vnitřní konzistence celé škály dosáhla nejvýše hodnoty 0.23.

V dalším kroku byly posouzeny zvlášť sociální a ekonomická dimenze. Ekonomická dimenze se svými třemi položkami dosahuje hodnoty $\alpha = .59$. Sociální dimenze samostatně dosahuje hodnoty $\alpha = .46$. Při vyřazení otázky migrace a přednostního práva mužů na práci dosahuje sociální dimenze $\alpha = .57$. Menší zásahy se tak z hlediska vnitřní konzistence nezdají hrát zásadní roli.

Tabulka č. 9: Vnitřní konzistence domnělých ideologických dimenzí

	Cronbachova α
Dimenze zahrnující všech 7 položek	0.17
Ekonomická dimenze	0.59
Sociální dimenze	0.46

V rámci analýzy byly použity tři druhy škál – převážná většina na desetibodové škále. Co se týče samotných položek, vyřazený z analýzy byly všechny chybějící odpovědi a odpovědi „Nevím“ – v žádném z témat nedosahoval počet takovýchto odpovědí více než 8 %.

Z průměru odpovědí na první pohled v sociální dimenzi vyčnívá pětibodová otázka počtu migrantů, kterým by mělo být v ČR umožněno žít ($M = 3.99$, $SD = 1.02$), v níž jsou jedinci ve srovnání s ostatními domnělými sociálními proměnnými výrazně konzervativní. Vzhledem k velikosti celého souboru předpokládáme normální rozdělení.

Tabulka č. 10: *Popisná statistika ideologických proměnných*

	N	Chybějící	Průměr	Medián	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
(AP.6a) Rovnost příjmů	931	25	5.15	5	2.89	1	10
(AP.6bR) Odpovědnost jednotlivce	941	15	5.93	6	2.65	1	10
(AP.6cR) Soukromé vlastnictví	900	56	5.26	5	2.43	1	10
(AP.7aR) Projevování homosexuality	891	65	4.28	4	2.63	1	10
(AP.7bR) Oprávněnost potratů	901	55	3.84	3	2.49	1	10
(AP.8) Počet migrantů	920	36	3.99	4	1.02	1	5
(AP.9R) Přednostní právo mužů na práci	930	26	1.64	1	0.74	1	3

Poznámka: Vyšší průměrné hodnoty značí konzervativnější názory.

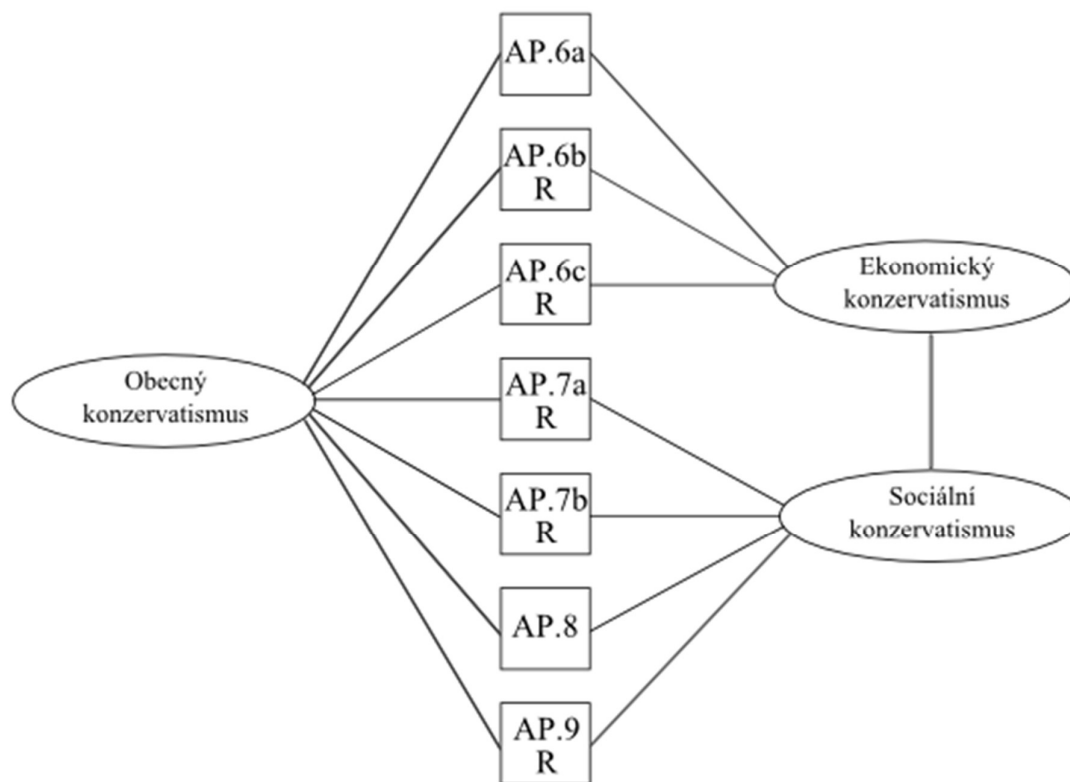
Oba možné modely dále ověřujeme konfirmační faktorovou analýzou. První model obsahuje všech sedm uvedených otázek, druhý model obsahuje ekonomickou a sociální dimenzi. Jinými slovy v prvním případě přisuzujeme všechny proměnné jedné latentní proměnné – obecnému konzervatismu. V druhém případě přisuzujeme první tři položky ekonomickému konzervatismu a další čtyři položky sociálnímu konzervatismu.

V konfirmační analýze využíváme několika ukazatelů, které by měly nejlépe popsat vhodnost daných modelů. Vzhledem k tomu, že některé ukazatele vhodnosti modelů jsou relativně citlivé na velikosti souboru (kupř. test dobré shody), zdá se vhodné využívat kombinace více ukazatelů, a to kupř. RMSEA (*střední kvadratická chyba aproximace*), CFI (*komparativní index vhodnosti modelu*) či SRMR (*standardizovaná střední kvadratická chyba*) (Hu and Bentler, 1999 In Newsom, 2012).

Minimální hodnoty ukazatelů se dle autorů liší. Dle „přísnějších“ doporučení je za dobrý model označován takový, který dosahuje CFI v hodnotě alespoň .95 a zároveň v jednom z dalších ukazatelů: RMSEA méně než .07, SRMR méně než .08 (Hu and Bentler, 1999; Steiger, 2007 In Hooper, Coughlan, & Mullen, 2008). Je však ale třeba zmínit, že žádná z hranic není vyložena jednoznačně – jinými slovy na základě jednotlivých ukazatelů nemůžeme jednoznačně říci, zdali je daný model vhodný či ne (Newsom, 2012). Konfirmační

faktorová analýza musí především vycházet z vhodného teoretického zdůvodnění (McDonald & Ho, 2002).

Graf č. 2: Diagram s obecným konzervatismem a se soc. a ek. konzervatismem

Poznámka: Levá část znázorňuje jednotlivé položky ve vztahu k faktoru obecného konzervatismu. Pravá část grafu znázorňuje jednotlivé položky ve vztahu k dvěma faktorům – sociálnímu a ekonomickému. Názvy položek značí názvy uvedené v dotazníku – R značí položky, které byly v dotazníku otočeny.

Oba modely byly analyzovány v *Jamovi 0.8.6.0* a následně ověřovány v R v modulu *lavaan*. Jelikož by v případě vyřazení chybějících položek metodou *listwise* došlo k velké ztrátě dat (772 naproti 956), byla zvolena metoda *Full information Maximum Likelihood*. Rozptyl latentních proměnných byl nastaven na hodnotu 1.¹⁹ Z komparativních i absolutních ukazatelů byly využity CFI, RMSEA a SRMR. Pro oba modely jsou rovněž znázorněny faktorové zátěže jak v nestandardizovaném odhadu, tak ve standardizovaném.

¹⁹ Konfirmační faktorová analýza tak přímo generuje standardizované výsledky. Více viz Wickrama, Lee, O'Neal, & Lorenz (2016).

Tabulka č. 11: *Faktorové zátěže jednofaktorového ideologického modelu*

Faktor	Proměnná	Odhad	SE	95% Interval spolehlivosti		Z	P	Stand. odhad
				Spodní	Horní			
Obecný konzervatismus	(AP.6a) Rovnost Příjmů	1.26	0.12	1.04	1.49	10.91	< .001	0.44
	(AP.6bR) Odpovědnost Jednotlivce	1.76	0.11	1.54	1.97	15.69	< .001	0.66
	(AP.6cR) Soukromé Vlastnictví	1.47	0.10	1.28	1.66	14.98	< .001	0.61
	(AP.7aR) Projevování homosexuality	-1.00	0.12	-1.23	-0.77	-8.51	< .001	-0.38
	(AP.7bR) Oprávněnost Potratů	-0.60	0.11	-0.82	-0.39	-5.47	< .001	-0.24
	(AP.8) Počet Migrantů	-0.32	0.04	-0.40	-0.23	-7.57	< .001	-0.31
	(AP.9R) Přednost mužů na práci	-0.14	0.03	-0.20	-0.08	-4.47	< .001	-0.18

Nejmenší faktorovou zátěž má v případě prvního modelu proměnná (AP.9R) přednostního práva mužů na práci, která má pro uvedenou škálu celkově minimální přínos. Nejsilněji naopak obecný faktor konzervatismu sytí položka odpovědnosti jedince (AP.6bR).

Absolutní a komparativní ukazatele poukazují na to, že jednofaktorový model není dobrým modelem: CFI = 0.72, RMSEA = 0.11 (90% CI = [.10, .13]), SRMR = 0.07. Jak CFI, tak i RMSEA jsou výrazně daleko od doporučených hodnot. SRMR jako jediný indikátor lze považovat za vyhovující. RMSEA se i v případě uvážení dolní hranice intervalu spolehlivosti se od hranice .08 zdá být daleko. Vycházejíc z uvedených doporučení tak můžeme konstatovat, že jednofaktorový model obecného konzervatismu se nezdá jako vhodný model všech uvedených proměnných (Hu and Bentler, 1999 In Newsom, 2012).

V případě modelu předpokládajícího dvě latentní proměnné – ekonomický a sociální konzervatismus se výsledky liší. Nejmenší, ale zároveň vyšší faktorovou zátěž, než v prvním modelu má opět proměnná (AP.9R) přednostního práva mužů na práci. Faktor ekonomického konzervatismu nejvýše sytí položka odpovědnosti jedince (AP.6bR). Faktor sociálního konzervatismu na obdobné úrovni nejvýše sytí otázka projevování homosexuality (AP.7aR).

Tabulka č. 12: *Faktorové zátěže dvoufaktorového ideologického modelu*

Faktor	Proměnná	Odhad	SE	95% Interval spolehlivosti		Z	p	Stand. odhad
				Spodní	Horní			
Ekonomický konzervatismus	(AP.6a) Rovnost Příjmů	1.21	0.11	0.99	1.43	10.76	< .001	0.42
	(AP.6bR) Odpovědnost Jednotlivce	2.06	0.13	1.80	2.31	15.94	< .001	0.78
	(AP.6cR) Soukromé Vlastnictví	1.41	0.10	1.21	1.61	13.72	< .001	0.58
Sociální konzervatismus	(AP.7aR) Projevování homosexuality	2.10	0.17	1.77	2.42	12.66	< .001	0.80
	(AP.7bR) Oprávněnost Potratů	1.22	0.11	1.01	1.44	11.01	< .001	0.49
	(AP.8) Počet Migrantů	0.24	0.04	0.16	0.32	5.72	< .001	0.24
	(AP.9R) Přednost mužů na práci	0.15	0.03	0.09	0.21	4.71	< .001	0.20

Komparativní i absolutní ukazatele v případě dvoufaktorového modelu popisují obě skupiny proměnných lépe: CFI = 0.91, RMSEA = 0.07 (90% CI = [.05,.08]), SRMR = 0.05. SRMR lze bez výhrad označit jako vyhovující. RMSEA se v případě uvažování dolní hranice intervalu spolehlivosti zdá splňovat doporučený limit. Obdobně CFI by vyhovovalo alespoň méně přísnému doporučení .90 (Hu and Bentler, 1999 In Newsom, 2012). Nicméně při uvážení současných doporučených norem nelze jednoznačně konstatovat vhodnost dvoufaktorového modelu, a to i přes významný nárůst oproti jednofaktorovému modelu. Za zmínku stojí relativně velká míra vzájemné korelace obou dimenzí: $r = -.36$ ($Z = -6.52$; $p < .001$).

Při menší exploraci se problematickou položkou celé analýzy skutečně zdá být otázka migrace – v případě, že otázku migrace v sociální dimenzi neuvažujeme, hlavní ukazatele modelu dosahují mírně vyšších hodnot, které jsou už zcela v souladu se zmíněnými doporučeními (CFI = .97; RMSEA = .05; SRMR = .03). Dosáhnout mírně vyšších hodnot i při ponechání položek homosexuality, potratů, migrace a přednosti mužů na práci by bylo zřejmě rovněž možné při transformaci dvou položek, které nabývaly větší šikmosti než ostatní (AP.8 – Počet migrantů a AP.9 – Přednost mužů na práci).

4.4.2 Diskuze

Jednofaktorový model s faktorem obecného konzervatismu se nezdá být vhodným modelem popisujícím všechny proměnné, a to jak z hlediska vnitřní konzistence vyjádřené Cronbachovou α ($\alpha = 0.17$), tak zejména z výsledků konfrimační faktorové analýzy ($CFI = 0.72$, $RMSEA = 0.11$: 90% $CI = [.1, .13]$, $SRMR = 0.07$). Dvoufaktorový model oddělující ekonomický ($\alpha = 0.59$) a sociální konzervatismus ($\alpha = 0.46$) si vede o poznání lépe ($CFI = 0.91$, $RMSEA = 0.07$: 90% $CI = [.05, .08]$, $SRMR = 0.05$). Faktor sociálního konzervatismu a ekonomického konzervatismu spolu zároveň středně silně negativně korelují: $r = -.36$ ($Z = -6.52$; $p < .001$).

Z hlediska současných statistických doporučení je však vhodnost modelu hraniční. Problematickou položkou se zdá být položka migrace, ke zvážení je tedy v případných navazujících analýzách její vyřazení a v sociální dimenzi ideologie se tak primárně zaměřit pouze na témata homosexuality, potratů a rovnoprávnosti mezi muži a ženami.

4.5 Osobnostní koreláty konzervatismu, liberalismu a autoritářství (2. teze)

Samotné osobnostní prediktory vychází z Big Five, konkrétně zkrácené verze TIPI (*Ten-Item Personality Inventory*) (Gosling et al., 2003), česká verze TIPI využita v rámci výzkumného záměru byla přeložena týmem výzkumníků v Národním ústavu duševního zdraví (NÚDZ) a prvně použita ve studii zabývající se osobnostními podobnostmi u heterosexuálních a homosexuálních párů (Štěrbová et al., 2017).

Konkrétní teze výzkumu vycházejí z již zmiňovaných studií (Carney et al., 2008; Gerber et al., 2010; Bakker, 2017) a mají za cíl primárně poukázat na rozdílný směr korelace mezi vybranými vlastnostmi, sociální a ekonomickou dimenzí, autoritářstvím a několika dalšími proměnnými, což by mělo dále hovořit pro odlišné pojmání ekonomického konzervatismu, sociálního konzervatismu a autoritářství.

4.5.1 Analýza

Všechny výsledné skóry škál byly převedeny na Z-skóry. Demografické proměnné jako příjem a politický zájem rovněž: Příjem byl operacionalizován jakožto subjektivně vnímaná sociální třída na desetibodové škále. Politický zájem byl měřen na čtyřbodové škále (viz Přílohy). Výjimkou je vzdělání, které nabývá čtyř kategorií a transformovat jej by pozbývalo smyslu. Ze všech analýz byly vyřazeny odpovědi „Nevím“. Celkové skóry byly počítány jako průměrná hodnota – v případě vyplnění pouze jedné položky ze škály tak pro výsledný skór postačovala.

Pět osobnostních vlastností bylo měřeno na škále 1 až 7. Potřeba poznání, potřeba hodnotit a potřeba jistoty a bezpečí byly měřeny na pětibodové škále. Autoritářská šála je prostým součtem autoritářských odpovědí (0 až 5).²⁰ Příjem je měřen jako subjektivně vnímaná sociální třída, kam se participanti zařazovali na desetistupňové škále (*1 - třída nejchudších; 10 - třída nejbohatších*). Vzdělání bylo kódováno do čtyř kategorií: absolvování základní školy (1), vyučení a střední školy bez maturity (2), absolvování gymnázia či střední školy s maturitou (3), vyšší odborné a vysoké školy (4). Věk byl uvažován jako kontinuální proměnná – při převedení na Z-skór dosahují korelace totožných výsledků.

²⁰ Podrobněji viz Kapitola 4.3.

Tabulka č. 13: Popisná statistika uvažovaných proměnných

	N	Chybějící	Průměr	Medián	Modus	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
Otevřenost vůči zkušenosti	948	8	4.55	4.50	4.50	1.12	1	7
Svědomitost	950	6	5.20	5.50	6	1.08	1	7
Extraverze	952	4	4.57	4.50	4	1.28	1	7
Přívětivost	952	4	4.81	5.00	5	0.99	1.5	7
Emoční stabilita	952	4	4.61	4.50	5	1.05	1.5	7
Potřeba poznání	954	2	3.05	3.00	3	0.90	1	5
Potřeba hodnotit	952	4	3.69	4.00	4	0.76	1	5
Potřeba jistoty a bezpečí	953	3	3.59	3.50	4	0.81	1	5
Autoritářství	934	22	2.18	2	2	1.49	0	5
Příjem	917	39	5.01	5	5	1.58	1	10
Politický zájem	952	4	2.19	2	2	0.83	1	4
Věk	953	3	46.5	45	18	17	18	91
Vzdělání	954	2	2.49	2	2	0.94	1	4

Poznámka: Proměnná autoritářství nabývá hodnot od 0 do 5. 0 znamená opak autoritářství – jinými slovy, účastník ve škále nezvolil autoritářskou odpověď ani jednou. V analýze byly zároveň uvedeny jen skóry, kdy proband vyplnil alespoň tři odpovědi.

Všechny uvedené proměnné byly dále ve standardizovaném Z-skóru korelovány v korelační matici bivariátní korelací vyjádřené Pearsonovým korelačním koeficientem, abychom (1) odpověděli na stanovené teze (Kapitola 3.3), a (2) abychom korelací ekonomické, sociální dimenze ideologie a autoritářství s osobnostními vlastnostmi a dalšími proměnnými získali přehled o tom, jakou sílu uvedené vztahy mají, a na to pak navázali explorativní částí – regresní analýzou vybraných proměnných. V rámci analýzy uvádíme vybrané výsledky vč. intervalů spolehlivosti a úrovní signifikance. Kompletní výsledky jsou uvedeny v korelační matici (*Tabulka č. 14*).

4.5.2 Ekonomický konzervatismus

- 1) Ekonomický konzervatismus negativně koreluje s autoritářstvím: $r = -.34$ ($p < .001$; 95% CI $[-.28, -.39]$) a sociálním konzervatismem: $r = -.29$ ($p < .001$; 95% CI $[-.23, -.35]$).

- 2) Ekonomický konzervatismus nejvýrazněji pozitivně koreluje s Otevřeností vůči zkušenosti: $r = .29$ ($p < .001$; 95% CI [.23,.34]), o něco méně s Extraverzí: $r = .21$ ($p < .001$; 95% CI [.14,.27]), signifikantně ještě s Emoční stabilitou: $r = .10$ ($p < .01$; 95% CI [.03,.16]).
- 3) Ekonomický konzervatismus z ostatních proměnných nejsilněji koreluje s příjmem: $r = .28$ ($p < .001$; 95% CI [.22,.34]), potřebou poznání: $r = .26$ ($p < .001$; 95% CI [.20,.32]) a vzděláním: $r = .22$ ($p < .001$; 95% CI [.15,.28]). S potřebou hodnotit: $r = .09$ ($p < .01$; 95% CI [.03,.16]) a politickým zájmem: $r = .07$ ($p < .05$; 95% CI [.01,.14]) koreluje ekonomický konzervatismus velmi slabě.

4.5.3 Sociální konzervatismus

- 1) Sociální dimenze ideologie negativně koreluje s ekonomickou dimenzí obdobně jak již bylo zřejmé z výsledků faktorové analýzy: $r = -.29$ ($p < .001$; 95% CI [-.23,-.34]). Pozitivně koreluje s autoritářstvím: $r = .24$ ($p < .001$; 95% CI [.18,.30]).
- 2) Z osobnostních vlastností sociální konzervatismus nejsilněji koreluje s Otevřeností vůči zkušenosti: $r = -.21$ ($p < .001$; 95% CI [-.14,-.27]) a Extraverzí: $r = -.15$ ($p < .001$; 95% CI [-.09,-.21]).
- 3) Z dalších proměnných sociální konzervatismus koreluje s potřebou poznání: $r = -.14$ ($p < .001$; 95% CI [-.07,-.20]), potřebou jistoty a bezpečí: $r = -.10$ ($p < .01$; 95% CI [-.14,-.27]), a vzděláním: $r = -.08$ ($p < .05$; 95% CI [-.01,-.14]).

4.5.4 Autoritářství

- 1) Autoritářství negativně koreluje s ekonomickým konzervatismem: $r = -.34$ ($p < .001$; 95% CI [-.28,-.39]) a pozitivně koreluje se sociálním konzervatismem: $r = .24$ ($p < .001$; 95% CI [.18,.30]).
- 2) Autoritářství nejvýrazněji negativně koreluje s Otevřeností vůči zkušenosti: $r = -.28$ ($p < .001$; 95% CI [-.22,-.34]) a jen o něco méně s Extraverzí: $r = -.26$ ($p < .001$; 95% CI [-.19,-.31]), signifikantně ještě s neuroticismem: $r = .11$ ($p < .01$; 95% CI [.04,.17]).
- 3) Ze všech potřeb autoritářství nejsilněji negativně koreluje s Potřebou poznání: $r = -.29$ ($p < .001$; 95% CI [-.23,-.35]), a jen o něco slaběji pak s potřebou jistoty a bezpečí: $r = .25$ ($p < .001$; 95% CI [.19,.31]). Potřeba hodnotit: $r = -.09$ ($p < .01$; 95% CI [-.03,-.16]). Autoritářství je rovněž spjato s nižším vzděláním: $r = -.12$ ($p < .001$; 95% CI [-.06,-.18]). nižšími příjmy: $r = -.10$ ($p < .01$; 95% CI [-.04,-.17]).

Tabulka č. 14: Korelační matice vybraných proměnných

	Ek. kon	Soc. kon.	Autoritářství	Otevř.	Svěd.	Extrav.	Přív.	Em. stab.	Potřeba poznání	Potřeba hodnotit	Potřeba jistoty a bezp.	Příjem	Politický zájem	Vzdělání	Věk
Ek. kon.	—	-0.290 ***	-0.337 ***	0.285 ***	0.016	0.205 ***	-0.006	0.096 **	0.260 ***	0.093 **	-0.178 ***	0.280 ***	0.073 *	0.216 ***	-0.139 ***
Soc. kon.		—	0.241 ***	-0.205 ***	-0.033	-0.149 ***	-0.020	-0.037	-0.137 ***	-0.017	0.095 **	-0.061	0.059	-0.075 *	0.212 ***
Autoritářství			—	-0.284 ***	0.003	-0.255 ***	0.022	-0.107 **	-0.291 ***	-0.094 **	0.247 ***	-0.103 **	-0.059	-0.120 ***	0.231 ***
Otevřenost				—	0.156 ***	0.506 ***	0.032	0.165 ***	0.467 ***	0.194 ***	-0.171 ***	0.208 ***	0.051	0.143 ***	-0.309 ***
Svědomitost					—	0.138 ***	0.349 ***	0.260 ***	-0.003	0.279 ***	0.241 ***	0.058	0.208 ***	0.209 ***	0.174 ***
Extraverze						—	-0.031	0.216 ***	0.307 ***	0.186 ***	-0.198 ***	0.139 ***	0.051	0.070 *	-0.246 ***
Přívětivost							—	0.275 ***	-0.071 *	0.063	0.181 ***	-0.079 *	-0.004	0.071 *	0.104 **
Em. stabilita								—	0.148 ***	0.154 ***	-0.022	0.053	0.160 ***	0.101 **	-0.040
Potřeba poznání									—	0.294 ***	-0.094 **	0.238 ***	0.138 ***	0.148 ***	-0.207 ***
Potřeba hodnotit										—	0.269 ***	0.025	0.185 ***	0.102 **	-0.014
Potřeba jist. a bezp.											—	-0.127 ***	0.071 *	0.025	0.218 ***
Příjem												—	0.177 ***	0.311 ***	-0.136 ***
Pol. zájem													—	0.172 ***	0.212 ***
Vzdělání														—	0.083 *
Věk															—

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$. Korelační matice bivariálních korelací vyjádřena Pearsonovým korelačním koeficientem.
Poznámka: Ek. kon. = Ekonomický konzervatismus. Soc. kon. = Sociální konzervatismus. Otevř. = Otevřenost vůči zkušenosti. Svěd. = Svědomitost.
Extrav. = Extraverze. Přív. = Přívětivost. Em. stab. = Emoční stabilita.

4.5.5 Diskuze

Sociální, ekonomická dimenze ideologie a autoritářství se liší jak v osobnostních vlastnostech, potřebách, tak i v demografických proměnných jako je příjem, politický zájem či vzdělání. V odpovědi na stanovené teze můžeme konstatovat, že:

- 1) Otevřenost v souladu s očekáváními negativně koreluje jak se sociálním konzervatismem, tak ještě silněji s autoritářstvím.
- 2) Neuroticismus negativně koreluje s ekonomickým konzervatismem, resp. emoční stabilita pozitivně koreluje s ekonomickým konzervatismem.
- 3) Potřeba jistoty a bezpečí koreluje jak se sociálním konzervatismem, tak ještě silněji s autoritářstvím.
- 4) Autoritářství negativně koreluje s potřebou poznání.

V rozporu s očekávanými tezemi jsou zejména výsledky týkající se Svědomitosti a její domnělé pozitivní korelace se sociálním konzervatismem – se sociálním konzervatismem Svědomitost nekoreluje téměř vůbec: $r = -.03$ ($p = .32$). Očekávaná korelace Přívětivosti s ekonomickým liberalismem, a zároveň se sociálním konzervatismem je rovněž v rozporu s očekáváními. Jak s ekonomickým liberalismem ($r = .01$; $p = .86$), tak se sociálním konzervatismem ($r = -.02$; $p = .55$) koreluje Přívětivost takřka nulově.

Neočekávaně významným korelátem sociální, ekonomické dimenze ideologie a autoritářství je Extraverze: $r = -.26$ ($p < .001$) v případě autoritářství, $r = .21$ ($p < .001$) v případě ekonomického konzervatismu, $r = -.15$ ($p < .001$) v případě konzervatismu sociálního. Neočekávaně významným korelátem ekonomického konzervatismu je Otevřenost vůči zkušenosti: $r = .29$ ($p < .001$).

Z dalších hypotetizovaných proměnných se sociálním konzervatismem i autoritářstvím koreluje potřeba jistoty a bezpečí $r = .10$ ($p < .01$), resp. $r = .25$ ($p < .001$) s autoritářstvím. Potřeba hodnotit proti očekáváním koreluje negativně s autoritářstvím $r = -.09$ ($p < .001$) a pozitivně s ekonomickým konzervatismem $r = .09$ ($p < .01$). Jinými slovy potřeba utvářet si názory na věci a záležitosti, které lidé zároveň příliš neznají, častěji koreluje s ekonomickým konzervatismem nežli sociálním, a zejména nežli s autoritářstvím.

Právě výsledky v případě **autoritářství** až na již zmiňovanou Přívětivost a potřebu hodnotit dosahují víceméně očekávaných hodnot: Z korelační matice se zdá, že autoritářství naproti oběma dimenzím konzervatismu koreluje ve větší míře negativně s potřebou poznávat ($r = -.29$, $p < .001$), nižším vzděláním ($r = -.12$; $p < .001$), a zároveň koreluje s vyšší potřebou jistoty a bezpečí ($r = .25$; $p < .001$) a nižšími příjmy ($r = -.10$; $p < .01$). Poznatky v případě

autoritářství tak do značné míry odpovídají závěrům ze zmiňované literatury – kupř. nelze vyloučit, že autoritáři častěji „utíkají do bezpečí“ a dosahují nižší kognitivní kapacity (Oesterreich, 2005; Stenner, 2005; Stenner, 2009).

Sociální konzervatismus má obdobné negativní koreláty jako autoritářství (Otevřenost vůči zkušenosti, Extraverze, Potřeba poznání, Potřeba jistoty a bezpečí, vzdělání), avšak ve všech zmíněných korelacích dosahují nižších hodnot. Nadto sociální konzervatismus kupř. nekoreluje s příjmem. Stejně tak sociální konzervatismus naproti autoritářství nekoreluje s Neuroticismem.

U **ekonomického konzervatismu** až na některé neočekávané korelace (Otevřenost, Extraverze naproti Přívětivosti) dochází oproti sociálnímu konzervatismu, tak zejména ve srovnání s autoritářstvím k vyšším korelacím zejména v případě potřeby poznávat: $r = .26$ ($p < .001$), vyššího příjmu: $r = .28$ ($p < .001$), vzdělání: $r = .22$ ($p < .001$) a v omezené míře i v případě zájmu o politiku: $r = .07$ ($p < .05$). To je v souladu s hypotetizovanými závěry z uvedené literatury (Gerber et al., 2010; Malka et al., 2014; Weeden & Kurzban, 2016; Bakker, 2017). Je však třeba připomenout, že uvedená matice bivariátní korelací přináší pouze omezeně interpretovatelné výsledky – neuvažuje vztah mezi proměnnými navzájem.

V analýze osobnostních vlastností proto pokračujeme s původně dvěma stanovenými demografickými proměnnými odlišujícími autoritářství, sociální a ekonomický konzervatismus: (1) **příjmem** a (2) **politickým zájmem**, sekundárně ve všech modelech uvažujeme rovněž demografické proměnné věku a vzdělání. Uvedené nezávislé proměnné uvažujeme jako prediktory ve třech regresních modelech pro tři závislé proměnné – ekonomický konzervatismus, sociální konzervatismus a autoritářství. Hypotetizujeme, že uvedené proměnné budou interagovat s osobnostními vlastnostmi v predikci ekonomického konzervatismu.

4.6 Kovariáty osobnostních prediktorů (3. teze)

Pomocí lineární regrese se všemi proměnnými dosazujeme do modelů s osobnostními vlastnostmi. Z demografických proměnných uvažujeme věk a vzdělání. Regresní modely tak mohou napovědět, kolik procent celkové variance je možné vysvětlit danými proměnnými. Stejně tak lze očekávat, že výsledky regresní analýzy se od výsledků korelační analýzy od sebe budou lišit – některé osobnostní vlastnosti spolu korelují.

Co se týče kovariujících proměnných, je zřejmé, že právě příjem (Bakker, 2017), znalost politických reálií (Feldman & Johnston, 2014) či politická angažovanost (Malka et al., 2014; Malka & Soto, 2015) jsou významnými a zároveň rozdílnými prediktory pro ekonomický i sociální konzervatismus. Ačkoli právě zvolený zájem o politiku nedosahoval větších korelací ($r = .07$; $p < .05$ v případě *ekonomického konzervatismu*), je otázkou nakolik důležitou proměnnou je ve vztahu k osobnostním vlastnostem.

Avšak prvním krokem regresní analýzy je porovnání tří základních regresních modelů s osobnostními vlastnostmi. V modelech zároveň rovnou uvažujeme proměnné věku a vzdělání. Výsledky jsou pro větší přehlednost uváděny vč. standardizovaného regresního koeficientu. Všechny regresní analýzy byly spočítány v *Jamovi 0.8.6.0*. Žádná data se výrazně nevychylovala od požadovaných předpokladů – ověřováno Q-Q grafem a statistikami multikolinearity: VIF faktorem (*Variance inflation factor*), který ani v jednom z uvedených modelů nedosahoval hodnot větších než 1.3, což jsou hodnoty daleko od doporučených hodnot pro vyloučení proměnné z analýzy $VIF < 5$ (Hair, Sarstedt, Ringle, & Mena, 2012).

4.6.1 Srovnání modelů s osobnostními vlastnostmi

Modely osobnostních vlastností predikující ekonomický konzervatismus a autoritářství dosahovaly totožných hodnot vysvětlené variance: $R^2 = .13$ ($F = 14.8$; $p < .001$ pro oba modely). Nejméně variance vysvětloval model predikující sociální konzervatismus: $R^2 = .07$ ($F = 8.14$; $p < .001$).

Z osobnostních prediktorů ekonomického konzervatismu je jediným signifikantním Otevřenost vůči zkušenosti ($\beta = .21$; $p < .001$; 95% CI [.13,.28]), zároveň je zřejmé, že výrazný korelát ekonomického konzervatismu – Extraverze, je v případě kovariace s ostatními osobnostními vlastnostmi prediktorem nesignifikantním. Ze všech uvedených je ale nejsilnějším prediktorem demografická proměnná vzdělání.

Tabulka č. 15: Osobnostní prediktory ekonomického konzervatismu

Prediktor	β	SE	t	p	Stand. β
Konstanta	0.12	0.07	1.67	0.10	
Otevřenost	0.15	0.03	5.50	<.001	0.21
Svědomitost	-0.04	0.03	-1.58	0.11	-0.06
Extraverze	0.05	0.03	1.66	0.10	0.06
Přívětivost	-0.01	0.03	-0.27	0.79	-0.01
Em. stabilita	0.03	0.02	1.40	0.16	0.05
Věk	-0.00	0.00	-1.76	0.08	-0.06
Vzdělání					
Uč. – Zákl.	0.17	0.07	2.43	0.02	0.22
Sš – Zákl.	0.26	0.07	3.67	<.001	0.35
Vš – Zákl.	0.49	0.08	5.83	<.001	0.66

Poznámka: Zvýrazněny jsou prediktory dosahující alespoň $p < .05$. Vzdelání je rozděleno do čtyř kategorií: Zákl. – dokončená základní škola. Uč. – učiliště a střední školy bez maturity. Sš – střední školy s maturitou. Vš – vysoké školy všech úrovní.

V případě sociálního konzervatismu je opět jediným signifikantním osobnostním prediktorem Otevřenost vůči zkušenosti ($\beta = -.12$; $p = .002$; 95% CI $[-.05, -.20]$), nejsilnějším prediktorem sociálního konzervatismu v modelu je ale opět demografická proměnná – věk.

Tabulka č. 16: Osobnostní prediktory sociálního konzervatismu

Prediktor	β	SE	t	p	Stand. β
Konstanta	-0.29	0.06	-4.70	<.001	
Otevřenost	-0.07	0.02	-3.14	0.002	-0.12
Svědomitost	-0.01	0.02	-0.61	0.55	-0.02
Extraverze	-0.03	0.02	-1.11	0.27	-0.04
Přívětivost	-0.01	0.02	-0.64	0.52	-0.02
Em. stabilita	0.01	0.02	0.53	0.60	0.02
Věk	0.01	0.00	5.03	<.001	0.18
Vzdělání					
Uč. – Zákl.	-0.03	0.06	-0.42	0.67	-0.04
Sš – Zákl.	-0.05	0.06	-0.88	0.38	-0.09
Vš – Zákl.	-0.12	0.07	-1.65	0.10	-0.19

Autoritářství naproti ekonomickému i sociálnímu konzervatismu predikují dvě osobnostní vlastnosti – Otevřenost vůči zkušenosti ($\beta = -.16$; $p < .001$; 95% CI $[-.09, -.24]$), a Extraverze ($\beta = -.12$; $p = .001$; 95% CI $[-.05, -.19]$). A nadto rovněž obě demografické proměnné: věk a vzdělání.

Tabulka č. 17: *Osobnostní prediktory autoritářství*

Prediktor	β	SE	t	p	Stand. β
Konstanta	-0.40	0.10	-4.06	< .001	
Otevřenost	-0.16	0.04	-4.28	< .001	-0.16
Svědomitost	0.05	0.04	1.46	0.15	0.05
Extraverze	-0.12	0.04	-3.22	0.001	-0.12
Přívětivost	0.01	0.03	0.31	0.76	0.01
Em. stabilita	-0.05	0.03	-1.62	0.11	-0.05
Věk	0.01	0.00	4.25	< .001	0.14
Vzdělání					
Uč. – Zákl.	-0.14	0.10	-1.47	0.14	-0.13
Sš – Zákl.	-0.21	0.10	-2.17	0.03	-0.21
Vš – Zákl.	-0.36	0.11	-3.18	0.002	-0.36

4.6.2 Srovnání modelů s osobnostními vlastnostmi a zájmem o politiku

Dalším krokem je analýza regresních modelů s kovariující proměnnou politického zájmu. Uvážení politického zájmu v případě autoritářství nevedlo k žádným výrazným změnám – model obsahující politický zájem vysvětloval stejné procento celkové variance: $R^2 = .13$ ($F = 13.5$; $p < .001$). Nastavení interakce mezi jednotlivými os. vlastnostmi a politickým zájmem u autoritářství vedlo pouze k jednorozměrnému zvýšení vysvětlené variance z 13 % na 14 %. Nicméně k žádné signifikantní změně v predikci osobnostních vlastností nedošlo – pouze Svědomitost byla v interakci s politickým zájmem slabým hraničním prediktorem autoritářství ($\beta = -.06$; $p = .05$; 95% CI $[-.00, -.13]$).

Vysvětlená variance v predikci sociálního konzervatismu je v případě uvážení politického zájmu pouze o necelé procento vyšší než v případě modelu obsahujícím pouze osobnostní vlastnosti: $R^2 = .08$ ($F = 7.58$; $p < .001$). Nastavení interakcí s politickým zájmem nevedlo k žádné signifikantní změně osobnostních prediktorů.

V případě ekonomického konzervatismu jsou výsledky rovněž totožné oproti původnímu modelu: $R^2 = .13$ ($F = 13.5$; $p < .001$). Politický zájem nadto není signifikantním prediktorem ani v případě ekonomického konzervatismu. Vysvětlené procento variance zůstalo

i po uvážení interakce osobnostních vlastností s politickým zájmem stejné. K signifikantní interakci došlo pouze v případě Emoční stability – ta byla hraničním prediktorem ekonomického konzervatismu ($\beta = .07$; $p < .05$; 95% CI [.00,.13]).

4.6.3 Srovnání modelů s osobnostními vlastnostmi a příjmem

Příjem v podobě subjektivně vnímané sociální třídy by dle očekávání měl hrát roli zejména v predikci ekonomického konzervatismu, a to jak naproti sociálnímu konzervatismu, tak autoritářství (viz Stenner, 2005; 2009).

Lineární regresní model s proměnnou příjmu v případě autoritářství vysvětloval totožné procento celkové variance: $R^2 = .13$ ($F = 12.9$; $p < .001$). Osobnostní vlastnosti s příjmem neinteragovaly takřka vůbec, a to vč. nejvýraznějších prediktorů autoritářství: Otevřenosti a Extraverze ($\beta = .05$; $p = .16$, resp. $\beta = .02$; $p = .65$).

Model s příjmem vysvětloval v případě sociálního konzervatismu dokonce menší část variance než v předchozích modelech $R^2 = .07$ ($F = 7.2$; $p < .001$). Avšak interakce příjmu s jednotlivými osobnostními vlastnostmi byla v případě Otevřenosti vůči zkušenosti signifikantní ($\beta = .08$; $p < .05$). Interakce je navíc v tomto případě přesně opačná než v modelu uvažujícím pouze osobnostní vlastnosti ($\beta = -.12$; $p = .002$).

V souladu s očekáváními je příjem významným prediktorem právě ekonomického konzervatismu: $R^2 = .15$ ($F = 16.2$; $p < .001$), v případě uvážení interakcí všech os. vlastností s příjmem dokonce: $R^2 = .17$ ($F = 11.8$; $p < .001$).

Tabulka č. 18: *Osobnostní prediktory ekonomického konzervatismu v interakci s příjmem*

Prediktor	β	SE	t	P	Stand. β
Konstanta	0.08	0.07	1.03	0.30	
Otevřenost	0.13	0.03	4.79	<.001	0.18
Svědomitost	-0.05	0.03	-1.98	0.05	-0.07
Extraverze	0.03	0.03	1.20	0.23	0.04
Prívětivost	-0.01	0.03	-0.13	0.90	-0.00
Em. stabilita	0.05	0.02	1.87	0.06	0.06
Věk	-0.00	0.00	-1.09	0.28	-0.04
Vzdělání					
Uč. – Zákl.	0.10	0.07	1.39	0.17	0.13
Sš – Zákl.	0.16	0.07	2.22	0.03	0.22
Vš – Zákl.	0.32	0.09	3.60	<.001	0.46
Příjem	0.15	0.02	5.97	<.001	0.21
Otevřenost x příjem	-0.06	0.03	-2.44	0.02	-0.09
Svědomitost x příjem	0.02	0.03	0.82	0.41	0.03
Extraverze x příjem	0.07	0.03	2.54	0.01	0.10
Prívětivost x příjem	0.02	0.03	0.72	0.47	0.03
Em. stabilita x příjem	0.02	0.02	1.00	0.32	0.03

Uvažování příjmu v regresním modelu vede k tomu, že kromě Otevřenosti vůči zkušenosti se stává signifikantním negativním prediktorem ekonomického konzervatismu rovněž Svědomitost ($\beta = -.07$; $p < .05$; 95% CI $[-.00, -.14]$). Výše subjektivně vnímaného příjmu se rovněž zdá hrát roli ve vzájemných interakcích s vybranými osobnostními vlastnostmi – Otevřenost je v interakci s příjmem opačným prediktorem ekonomického konzervatismu: ($\beta = -.09$; $p < .05$; 95% CI $[-.02, -.16]$), a Extraverze se zdá být v interakci s příjmem signifikantním prediktorem ekonomického konzervatismu ($\beta = .10$; $p < .05$; 95% CI $[-.02, .16]$).

Jak naproti sociálnímu konzervatismu, tak autoritářství se zdá, že při predikci ekonomického konzervatismu osobnostní vlastnosti interagují s příjmem častěji. Příjem sám je pak po vzdělání nejvýznamnějším v modelu uvažovaným prediktorem ekonomického konzervatismu ($\beta = .21$; $p < .001$; 95% CI $[-.14, .26]$). V případě příjmu tak naproti politickému zájmu můžeme konstatovat, že jej lze alespoň dle výsledků analýzy označit za jedinečný prediktor pouze ekonomické dimenze konzervatismu.

Nadto lze konstatovat, že interakce Otevřenosti vůči zkušenosti s vyšším příjmem vede k opačné predikci než v původním modelu – jinými slovy interakce predikuje ekonomický liberalismus a nikoli ekonomický konzervatismus. Obdobně interakce Otevřenosti vůči

zkušenosti a vyššího příjmu vede k predikci sociálního liberalismu naproti sociálnímu konzervatismu v původním modelu. Výsledky interakce jsou však obtížně interpretovatelné a za zmínku stojí, že k této interakci dochází pouze v případě faktoru Otevřenosti.

4.7 Výsledky výzkumu

V předchozích třech kapitolách jsme se pokusili postupně odpovědět na tři na sebe navazující výzkumné otázky (Viz Kapitola 4.2):

- 1) Zdali je dvoufaktorový model politické ideologie založený na baterii dotazů lepším nástrojem měření ideologie než model jednofaktorový. Jinými slovy bylo cílem odpovědět na otázku, jestli lze ekonomický a sociální konzervatismus vysvětlit jedním obecným faktorem konzervatismu – předpokládali jsme opak.
- 2) Na základě rozdílných osobnostních a dalších korelátů dále poukázat na to, že sociální, ekonomická dimenze ideologie a autoritářství jsou rozdílné koncepty s rozdílnými koreláty. Jinými slovy cílem bylo odpovědět na základě rozdílných osobnostních korelátů na to, zdali je sociální konzervatismus, ekonomický konzervatismus a autoritářství totéž.
- 3) Vysvětlit pomocí regresních modelů případné rozdíly v predikci obou ideologických dimenzí a autoritářství na základě proměnných jako je (1) příjem, (2) zájem o politiku, věk a vzdělání, a prozkoumat jejich „vztah“ k osobnostním prediktorům. Třetí část práce byla považována za explorační.

V prvním případě se za použití vnitřní konzistence a zejména konfirmační faktorové analýzy ukázalo, že empiricky definovanou politickou ideologii sestavenou z baterie sedmi konkrétních dotazů v ekonomických a sociálních tématech nelze vysvětlit jednou latentní proměnnou ($CFI = 0.72$, $RMSEA = 0.11$; $90\% CI = [.10, .13]$, $SRMR = 0.07$), nýbrž alespoň dvěma proměnnými ($CFI = 0.91$, $RMSEA = 0.07$; $90\% CI = [.05, .08]$, $SRMR = 0.05$). Výsledky ale zároveň ukazují na to, že model se zvolenými sedmi otázkami není zcela ideální, a na místě se zdá zejména v případě sociální dimenze ideologie v případě dalšího výzkumu odlišit otázku migrace od otázek typicky využívaných v případě sociálního konzervatismu jako jsou názory na potraty a homosexualitu.

Výsledky vyplývající z konfirmační faktorové analýzy – tedy, že ekonomický a sociální konzervatismus (a autoritářství) jsou na sobě relativně nezávislé dimenze se zdá být zřejmé jak ze srovnatelných bivariátních korelací mezi všemi třemi uvedenými koncepty, tak i z jednotlivých osobnostních korelátů. A to i přesto, že se v rozporu s očekáváním ukázaly

osobnostní vlastnosti Svědomitosti a Přívětivosti jakožto nesignifikantní jak v případě ekonomické, tak sociální dimenze konzervatismu. Rozdíly jsou patrné zejména z korelace s Otevřeností vůči zkušenosti ($r = .29, p < .001$ v případě ekonomické dimenze; $r = -.21, p < .001$ v případě sociální dimenze; $r = -.28; p < .001$ v případě autoritářství), korelace obou dimenzí a autoritářství s Extraverzí ($r = .21, p < .001$ v případě ekonomické dimenze; $r = -.15, p < .001$ v případě sociální dimenze; $r = -.26; p < .001$ v případě autoritářství). Jednotlivě pak ještě s Emoční stabilitou v případě ekonomické dimenze ideologie ($r = .1; p < .001$) a Neuroticismem v případě autoritářství ($r = .11; p < .01$).

Nicméně jako signifikantní prediktor je v lineárních regresních modelech při uvažování všech osobnostních vlastností, věku a vzdělání pro ekonomický ($\beta = .21; p < .001$) a sociální ($\beta = -.12; p = .002$) konzervatismus pouze **Otevřenost vůči zkušenosti**. Naproti tomu autoritářství má dva osobnostní prediktory – Otevřenost ($\beta = -.16; p < .001$) a Extraverzi ($\beta = -.12; p = .001$).

Uvažování politického zájmu jako (1) kovariující proměnné v modelu a (2) interagující proměnné s osobnostními vlastnostmi nevedlo k větším změnám ve vysvětlené varianci ani v predikci dimenzí jednotlivými osobnostními vlastnostmi. Výjimkou byla hraničně signifikantní interakce politického zájmu a Emoční stability v případě predikce ekonomického konzervatismu ($\beta = .07; p < .05$) a interakce Svědomitosti a politického zájmu v případě predikce autoritářství ($\beta = -.06; p = .05$). I s přihlédnutím k tomu, že politický zájem byl signifikantním korelátem pouze ekonomického konzervatismu ($r = .07; p < .05$), tak lze konstatovat, že politický zájem se nezdá být nikterak asociován s osobnostními vlastnostmi.

Uvažování příjmu jako (1) kovariující proměnné v modelu a (2) interagující proměnné s jednotlivými osobnostními vlastnostmi vedlo v souladu s předchozími domněnkami k větší změně vysvětlené variance zejména v případě predikce ekonomického konzervatismu (17 % vysvětlené variance). Příjem samostatně je po vzdělání nejvýznamnějším v modelu uvažovaným prediktorem ekonomického konzervatismu ($\beta = .21; p < .001$) a hraničně signifikantně interaguje s Extraverzí, ale zejména s Otevřeností vůči zkušenosti – se kterou interaguje přesně opačně ($\beta = -.09; p < .05$). Přesně opačně naproti původním výsledkům pak interaguje Otevřenost a příjem rovněž v případě sociálního konzervatismu ($\beta = .08; p < .05$).

4.8 Obecná diskuze

Výsledky první části výzkumu do značné míry podepírají původní domněnku, že baterii konkrétních ideologických názorů lze nejlépe popsat alespoň dvěma ideologickými dimenzemi. Je třeba zdůraznit, že v případě neuvážení položky migrace by tento rozdíl byl ještě zřetelnější. Zdá se tak, že poznámka Feldmana & Johnstona (2014) o odlišnosti otázek migrace od jiných sociálních témat je na místě, stejně tak se vzájemná středně silná negativní korelace obou dimenzí zdá zapadat do výsledků nedávného výzkumu škály RWA v českém prostředí, tak i do širšího postkomunistického srovnání (viz Duriez et al., 2005; Chylíková a Buchtík, 2016): Obecný pravicový konzervatismus tak, jak je definovaný v západní Evropě či USA pro české, potažmo postkomunistické evropské prostředí pravděpodobně funguje ještě o něco hůře, než v USA a západní Evropě. V navazujícím výzkumu se tak zdá být v těchto kulturních podmínkách užití dvoudimenzionální politické ideologie nutností. Klíčem k tomu se zdá být dostatečně obecná multidimenzionální konceptualizace ideologie.

Nicméně i alternativní modely politické ideologie trpí zásadními nedostatky – velká část v rešerši uvedených modelů se významově překrývá, nadto je zřejmá jistá tautologičnost definování modelů, kterou lze ilustrovat obligátním shrnutím, že některé faktory se v důsledku některých proměnných mění, některé faktory naopak ne (viz Malka & Soto, 2015; Weeden & Kurzban, 2016). S takovými modely se tak z jejich podstaty nedá nesouhlasit.

Druhá část výzkumu – osobnostní koreláty a prediktory – poukazuje kromě již zmíněných výsledků zejména na to, že ačkoli osobnostní vlastnosti bezpochyby poskytují přínosný psychologický náhled na politickou ideologii, není třeba tento přístup v stávající podobě přeceňovat. Ve srovnání s jinými demografickými koreláty či koreláty vycházejícími z obecných potřeb se zdá obdobně silných vztahů dosahovat pouze Otevřenost vůči zkušenosti, Extraverze či v omezené míře Emoční stabilita. Stejně tak je zřejmé, že osobnostní vlastnosti jsou výraznějšími prediktory spíše pro autoritářství a ekonomickou dimenzi ideologie nežli pro sociální dimenzi ideologie. Jednou z užitečných cest se tak kromě podrobnějšího náhledu na ideologii zdá tomu odpovídající podrobnější náhled na jednotlivé subdimenze Otevřenosti vůči zkušenosti, Extraverze či Neuroticismu (viz Hirsh, DeYoung, Xu, & Peterson, 2010). Za zvážení stejně tak stojí užití mírně odlišného nástroje Big Five, jako je kupř. model HEXACO uvažující šestou dimenzi týkající se hodnot (viz Ashton & Lee, 2009).

Nicméně zde je třeba kriticky poukázat zejména na to, že jedním z nejslabších míst studie je užití zkráceného osobnostního inventáře TIPI. Hodnoty vnitřní konzistence kupř. v případě Neuroticismu dosahovaly velmi nízkých hodnot, na místě by tak byla i prostá

replikace výzkumu za použití alespoň šedesátipoložkové verze Big Five: kupř. NEO-FFI (Costa & MacCrae, 1992).

Třetí část výzkumu – osobnostní prediktory a proměnné politického zájmu a příjmu uvažované jako (1) kovariáty v modelu, i jako (2) proměnné v interakci s politickým zájmem a příjmem poukazují na signifikantní interakci zejména v případě příjmu a Otevřenosti vůči zkušenosti. Ačkoli jsou taková zjištění v souladu s předchozími zjištěními a domněnkami, že kupř. nízký příjem může snížit asociaci mezi osobnostními vlastnostmi a politickou ideologií (Bakker, 2017), je důležitou otázkou, jak takováto ojedinělá zjištění v případě jedné osobnostní vlastnosti interpretovat, a do jaké míry je lze zobecnit na osobnostní vlastnosti jako celek. Právě vzhledem k poměrně nízké celkové varianci politické ideologie vysvětlené pouze osobnostními vlastnostmi se zdá, že by se výzkum měl zaměřit spíše odlišným interpretovatelnějším směrem. Ostatně vlastní „predikční síla“ osobnostních vlastností na politickou ideologii je pořád tématem rovněž v případě vlivu na konkrétní politické chování (Mondak, Hibbing, Canache, Seligson, & Anderson, 2010; Gallego & Oberski, 2012). Právě souvislost mezi jednotlivými ideologickými dimenzemi, osobnostními vlastnostmi a politickým chováním se zdá být smysluplným přístupem a dalším možným směrem zkoumání. Neméně zajímavé by mohly být psychologické poznatky ve vztahu k vyhledávání a spoléhání na zpravodajská média – téma vnímání informací a jejich zdrojů, kde lze mezi ekonomickým konzervatismem, sociálním konzervatismem a autoritářstvím předpokládat značné rozdíly.

Závěr

Práce podrobila kritice současné hojně citované poznatky dávající do souvislosti obecně sebeidentifikované konzervativce a liberály s konkrétními charakteristikami či chováním, stejně jako ztotožňování konzervatismu a autoritářství, které za konzervatismus zaměňovat nelze, ať už jej definujeme jako pravicové či jako autoritářství založené na preferenci autoritářských výchovných stylů. Kritika zobecňování výzkumu byla následně podepřena konkrétními modely, které měly za cíl poskytnout alternativní popis politické ideologie. Z těchto modelů politické ideologie jsme vycházeli při vytvoření vlastního čistě empiricky definovaného modelu založeném na baterii dotazů v konkrétních tématech – jak vyplynulo z konfirmační faktorové analýzy: sociální a ekonomická dimenze se s výhradou v případě otázky migrace zdá být vhodným rozdělením empiricky definované politické ideologie. V českém prostředí sociální dimenze ideologie koreluje s ekonomickou dimenzí ideologie negativně, tj. ekonomický konzervatismus se zdá do jisté míry korelovat se sociálním liberalismem a vice versa.

Kritickému pohledu jsme podrobili i osobnostní vlastnosti a jejich „vztah“ ke dvěma ideologickým dimenzím a autoritářství. Ze sledovaných korelací vyplývá, že Otevřenost, Extraverze či Emoční stabilita korelují rozdílně s ekonomickým konzervatismem, sociálním konzervatismem i autoritářstvím. Očekávaná korelace Svědomitosti se sociálním konzervatismem výsledky studie podpořena nebyla, stejně jako výsledky nepodpořily tezi o odlišném směru korelace pro ekonomický a sociální konzervatismus v případě Přívětivosti. Vybrané osobnostní vlastnosti obecně korelují s jednotlivými dimenzemi a autoritářstvím ve srovnatelné míře jako potřeba poznání či potřeba jistoty a bezpečí, věk či vzdělání.

Z regresní analýzy se zdá, že osobnostní vlastnosti predikují jednotlivé dimenze ideologie a autoritářství nezávisle na politickém zájmu. Přesně naopak je tomu v případě příjmu. Ten je jak významným samostatným prediktorem ekonomického konzervatismu, tak zároveň signifikantně interaguje s Otevřeností vůči zkušenosti jak v případě ekonomického konzervatismu, tak v případě konzervatismu sociálního.

Přesto, že se dílčí závěry výzkumu od dílčích závěrů studií, ze kterých jsme vycházeli liší, nelze říci, že by se obecné závěry nějak odchylovaly od toho, co se z relevantních, ačkoli ne tak hojně citovaných studií v politické psychologii zdá být zřejmé: Čistě empiricky definovaný sociální a ekonomický konzervatismus zdá se reprezentovat dvě docela rozdílné dimenze. Ekonomický konzervatismus je výrazně spjat s vyšším příjmem a vyšším vzděláním. Sociální konzervatismus je naproti tomu spjat s přibývajícím věkem a do omezené míry rovněž nižším vzděláním. Autoritářství měřené názory na výchovu dětí má z velké části obdobné

prediktory jako sociální konzervatismus, u většiny z nich však dochází k silnějším efektům. Pro autoritáře se dle výsledků rovněž zdá být určující nízká potřeba poznání a nižší vzdělání, nižší příjem či značná míra potřeby jistoty a bezpečí.

Pokud bychom měli odpovědět na zjednodušené tři otázky vyplývající z úvodu práce, můžeme konstatovat, že být konzervativní v sociálních otázkách nutně neznamena, že je jedinec konzervativní rovněž v otázkách ekonomických. Právě v českém prostředí se tomu zdá spíše naopak. Stejně tak můžeme tvrdit, že ačkoli jedinec skórující vysoko v sociálním konzervatismu bude s velkou pravděpodobností srovnat vysoko i v autoritářství, odlišuje autoritářství od sociálního konzervatismu zejména míra korelací a rozdílná role věku a příjmu. Ekonomický konzervatismus od sociálního konzervatismu i autoritářství odlišuje zejména příjem a vzdělání.

Z výsledků se tak zdá být zřejmé, že jednoduché ideologické dělení na konzervativce a liberály neumožňuje zcela porozumět politické ideologii jednotlivců, stejně jako se zdá být zřejmé, že ačkoli je osobnostní pohled na politickou ideologii přínosný, vysvětluje velkou část ideologie pouze ve spojení s dalšími proměnnými a přístupy. Budoucí psychologický výzkum by měl toto reflektovat a zaměřit se na další neprobádané souvislosti za použití minimálně dvou ideologických dimenzí.

Seznam použité literatury

- Adorno, T. W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., & Sanford, R. N. 1950. *The authoritarian personality*. New York: Harpers.
- Ahn, W. Y., Kishida, K. T., Gu, X., Lohrenz, T., Harvey, A., Alford, J. R., ... & Montague, P. R. (2014). Nonpolitical images evoke neural predictors of political ideology. *Current Biology*, 24(22), 2693-2699.
- Altemeyer, B. (1996). *The authoritarian specter*. Harvard University Press.
- Altemeyer, Bob (2006). *The Authoritarians (PDF)*. University of Manitoba. OCLC 191061772.
- Ashton, M. C., & Lee, K. (2009). The HEXACO–60: A short measure of the major dimensions of personality. *Journal of personality assessment*, 91(4), 340-345.
- Bakker, B. N. (2017). Personality traits, income, and economic ideology. *Political Psychology*, 38(6), 1025-1041.
- Bizer, G. Y., Krosnick, J. A., Holbrook, A. L., Christian Wheeler, S., Rucker, D. D., & Petty, R. E. (2004). The impact of personality on cognitive, behavioral, and affective political processes: The effects of need to evaluate. *Journal of personality*, 72(5), 995-1028.
- Burke, B. L., Kosloff, S., & Landau, M. J. (2013). Death goes to the polls: A meta-analysis of mortality salience effects on political attitudes. *Political Psychology*, 34(2), 183-200.
- Cacioppo, J. T., & Petty, R. E. (1982). The need for cognition. *Journal of personality and social psychology*, 42(1), 116.
- Cacioppo, J. T., Petty, R. E., Feinstein, J. A., & Jarvis, W. B. G. (1996). Dispositional differences in cognitive motivation: The life and times of individuals varying in need for cognition. *Psychological bulletin*, 119(2), 197.
- Cadwalladr, C. (2018) The Cambridge Analytica Files: ‘I made Steve Bannon’s psychological warfare tool’: meet the data war whistleblower. *The Guardian [online]*. 18.3.2018 [2018-03-18]. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/news/2018/mar/17/data-war-whistleblower-christopher-wylie-faceook-nix-bannon-trump>.
- Carney, D. R., Jost, J. T., Gosling, S. D., & Potter, J. (2008). The secret lives of liberals and conservatives: Personality profiles, interaction styles, and the things they leave behind. *Political Psychology*, 29(6), 807-840.
- Cawvey M., Hayes M., Canache D., & Mondak, J. J. (2017). Personality and Political Behavior. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.221.

- Choma, B. L., Hafer, C. L., Dywan, J., Segalowitz, S. J., & Busseri, M. A. (2012). Political liberalism and political conservatism: Functionally independent?. *Personality and Individual Differences*, 53(4), 431-436.
- Costa, P. T., & MacCrae, R. R. (1992). Revised NEO personality inventory (NEO PI-R) and NEO five-factor inventory (NEO-FFI): Professional manual. *Psychological Assessment Resources, Incorporated*.
- Crowson, H. M. (2009). Are all conservatives alike? A study of the psychological correlates of cultural and economic conservatism. *The Journal of psychology*, 143(5), 449-463.
- Český statistický úřad (2014). Národnostní struktura obyvatel [online]. 30.6.2014 [2018-03-17]. Retrieved from: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551765/170223-14.pdf>
- De Regt, S., Mortelmans, D., & Smits, T. (2011). Left-wing authoritarianism is not a myth, but a worrisome reality. Evidence from 13 Eastern European countries. *Communist and Post-Communist Studies*, 44(4), 299-308.
- Duckitt, J. (1989). Authoritarianism and group identification: A new view of an old construct. *Political psychology*, 63-84.
- Duckitt, J. (2001). A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 33, pp. 41-113). Academic Press.
- Duckitt, J. (2015). Authoritarian Personality. Wright, JD (Hg.): *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2, 255-261.
- Duckitt, J., & Sibley, C. G. (2009). A dual-process motivational model of ideology, politics, and prejudice. *Psychological Inquiry*, 20(2-3), 98-109.
- Duckitt, J., Wagner, C., Du Plessis, I., & Birum, I. (2002). The psychological bases of ideology and prejudice: Testing a dual process model. *Journal of personality and social psychology*, 83(1), 75.
- Duriez, B., Van Hiel, A., & Kossowska, M. (2005). Authoritarianism and social dominance in Western and Eastern Europe: The importance of the sociopolitical context and of political interest and involvement. *Political Psychology*, 26(2), 299-320.
- Eysenck, S. B., Eysenck, H. J., & Barrett, P. (1985). A revised version of the psychoticism scale. *Personality and individual differences*, 6(1), 21-29.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1994). Manual of the Eysenck Personality Questionnaire:(EPQ-R Adult). *EdITS/Educational and Industrial Testing Service*.
- Farnen, R. F. (Ed.). (2017). Nationalism, Ethnicity, and Identity: Cross national and comparative perspectives. Routledge.

- Fears, D. (2016). Science says liberals, not conservatives, are psychotic [online]. [2018-03-04]. Retrieved from: <https://nypost.com/2016/06/09/science-says-liberal-beliefs-are-linked-to-psychotic-traits/>
- Feldman, S., & Johnston, C. (2014). Understanding the determinants of political ideology: Implications of structural complexity. *Political Psychology*, 35(3), 337-358.
- Feldman & Huddy, 2014. Not so simple: The multidimensional nature and diverse origins of political ideology. *Behavioral and Brain Sciences*, 37(3), 312-313.
- Funk, C. L., Smith, K. B., Alford, J. R., Hibbing, M. V., Eaton, N. R., Krueger, R. F., ... & Hibbing, J. R. (2013). Genetic and environmental transmission of political orientations. *Political Psychology*, 34(6), 805-819.
- Gallego, A., & Oberski, D. (2012). Personality and political participation: The mediation hypothesis. *Political behavior*, 34(3), 425-451.
- Gerber, A. S., Huber, G. A., Doherty, D., Dowling, C. M., & Ha, S. E. (2010). Personality and political attitudes: Relationships across issue domains and political contexts. *American Political Science Review*, 104(1), 111-133. Gordon, P. E. (2017). The authoritarian personality revisited: Reading Adorno in the age of Trump. *boundary 2*, 44(2), 31-56.
- Goren, P., Federico, C. M., & Kittilson, M. C. (2009). Source cues, partisan identities, and political value expression. *American Journal of Political Science*, 53(4), 805-820.
- Gosling, S. D., Rentfrow, P. J., & Swann, W. B. (2003). A very brief measure of the Big-Five personality domains. *Journal of Research in personality*, 37(6), 504-528.
- Greenberg, J., & Jonas, E. (2003). Psychological motives and political orientation--the left, the right, and the rigid: comment on Jost et al. (2003).
- Hair, J. F., Sarstedt, M., Ringle, C. M., & Mena, J. A. (2012). An assessment of the use of partial least squares structural equation modeling in marketing research. *Journal of the academy of marketing science*, 40(3), 414-433.
- Hibbing, J. R., Smith, K. B., Peterson, J. C., & Feher, B. (2014). The deeper sources of political conflict: Evidence from the psychological, cognitive, and neuro-sciences. *Trends in cognitive sciences*, 18(3), 111-113.
- Hirsh, J. B., DeYoung, C. G., Xu, X., & Peterson, J. B. (2010). Compassionate liberals and polite conservatives: Associations of agreeableness with political ideology and moral values. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36(5), 655-664.
- Hooper, D., Coughlan, J., & Mullen, M. (2008). Structural equation modelling: Guidelines for determining model fit. *Articles*, 2

- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary journal*, 6(1), 1-55.
- Chylíková, J., & Buchtík, M. (2016). Validity of the construct of right-wing authoritarianism and its measure in post-socialistic region: A case of the czech republic. *Journal of Social Research & Policy*, 7(1), 5-25. Retrieved from <https://search.proquest.com/docview/1916641697?accountid=35514>.
- jamovi project (2018). jamovi (Version 0.8.6.0) [Computer Software]. Retrieved from <https://www.jamovi.org>
- Jarvis, W. B. G., & Petty, R. E. (1996). The need to evaluate. *Journal of personality and social psychology*, 70(1), 172.
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. *Handbook of personality: Theory and research*, 2(1999), 102-138.
- Johnston, C. D., & Wronski, J. (2015). Personality dispositions and political preferences across hard and easy issues. *Political Psychology*, 36(1), 35-53.
- Jost, J. T. (2006). The end of the end of ideology. *American psychologist*, 61(7), 651.
- Jost, J. T., & Amodio, D. M. (2012). Political ideology as motivated social cognition: Behavioral and neuroscientific evidence. *Motivation and Emotion*, 36(1), 55-64.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological bulletin*, 129(3), 339.
- Jost, J. T., Napier, J. L., Thorisdottir, H., Gosling, S. D., Palfai, T. P., & Ostafin, B. (2007). Are needs to manage uncertainty and threat associated with political conservatism or ideological extremity?. *Personality and social psychology bulletin*, 33(7), 989-1007.
- Jost, J. T., Stern, C., Rule, N. O., & Sterling, J. (2017). The politics of fear: is there an ideological asymmetry in existential motivation?. *Social cognition*, 35(4), 324-353.
- Kanai, R., Feilden, T., Firth, C., & Rees, G. (2011). Political orientations are correlated with brain structure in young adults. *Current biology*, 21(8), 677-680.
- Konnikova, M. (2016). Politics and Personality: Most of What You Read Is Malarkey [online] [2018-03-04] Retrieved from: <https://www.newyorker.com/science/maria-konnikova/politics-and-personality-most-of-what-you-read-is-malarkey>.

- Malka, A., Soto, C. J., Inzlicht, M., & Leles, Y. (2014). Do needs for security and certainty predict cultural and economic conservatism? A cross-national analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106(6), 1031.
- Malka, A., & Soto, C. J. (2015). Rigidity of the economic right? Menu-independent and menu-dependent influences of psychological dispositions on political attitudes. *Current Directions in Psychological Science*, 24(2), 137-142.
- Mantell, D. M. (1974). True Americanism: Green berets and war resisters: A study of commitment. Teachers College Press.
- McCourt, K., Bouchard Jr, T. J., Lykken, D. T., Tellegen, A., & Keyes, M. (1999). Authoritarianism revisited: Genetic and environmental influences examined in twins reared apart and together. *Personality and Individual Differences*, 27(5), 985-1014.
- McDonald, R. P., & Ho, M. H. R. (2002). Principles and practice in reporting structural equation analyses. *Psychological methods*, 7(1), 64.
- Meloen, J. D. (1993). The F scale as a predictor of fascism: An overview of 40 years of authoritarianism research. In *Strength and weakness* (pp. 47-69). Springer, New York, NY.
- Mondak, J. J., Hibbing, M. V., Canache, D., Seligson, M. A., & Anderson, M. R. (2010). Personality and civic engagement: An integrative framework for the study of trait effects on political behavior. *American Political Science Review*, 104(1), 85-110.
- Newsom, J. T. (2012). Some clarifications and recommendations on fit indices. *USP*, 655, 123-133.
- Novinky.cz (2018). Hnusí se vám tělesný zápach?: Pak nejspíš budete tíhnout k autoritářství. [online]. 1. 3. 2018 [2018-03-14]. Retrieved from: <https://www.novinky.cz/koktejl/464769-hnusi-se-vam-telesny-zapach-pak-nejspis-budete-tihnout-k-autoritarstvi.html>.
- Oesterreich, D. (2005). Flight into security: A new approach and measure of the authoritarian personality. *Political Psychology*, 26(2), 275-298.
- Onraet, E., Van Hiel, A., Dhont, K., & Pattyn, S. (2013). Internal and external threat in relationship with right-wing attitudes. *Journal of Personality*, 81(3), 233-248.
- Oosterhoff, B., Shook, N. J., & Ford, C. (2018). Is that disgust I see? Political ideology and biased visual attention. *Behavioural brain research*, 336, 227-235.
- Orpen, C. (1970). Authoritarianism in an „Authoritarian” Culture: The Case of Afrikaans-Speaking South Africa. *The Journal of social psychology*, 81(1), 119-120.

- Oxley, D. R., Smith, K. B., Alford, J. R., Hibbing, M. V., Miller, J. L., Scalora, M., ... & Hibbing, J. R. (2008). Political attitudes vary with physiological traits. *science*, 321(5896), 1667-1670.
- Perry, R., & Sibley, C. G. (2012). Big-Five personality prospectively predicts social dominance orientation and right-wing authoritarianism. *Personality and Individual Differences*, 52(1), 3-8.
- Pour, M. (2016). Konzervatismus a liberalismus jakožto přežitý koncept? Bakalářská práce. *Filozofická fakulta Univerzity Karlovy*.
- Roiser, M., & Willig, C. (2002). The strange death of the authoritarian personality: 50 years of psychological and political debate. *History of the Human Sciences*, 15(4), 71-96.
- R Core Team (2018). R: A language and environment for statistical computing. *R Foundation for Statistical Computing*, Vienna, Austria. URL <https://www.R-project.org/>.
- Sargent, M. J. (2004). Less thought, more punishment: Need for cognition predicts support for punitive responses to crime. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(11), 1485-1493.
- Sibley, C. G., & Duckitt, J. (2008). Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248-279.
- Sibley, C. G., Osborne, D., & Duckitt, J. (2012). Personality and political orientation: Meta-analysis and test of a Threat-Constraint Model. *Journal of Research in Personality*, 46(6), 664-677.
- Singal, J. (2016) Why It Took Social Science Years to Correct a Simple Error About 'Psychoticism' [online] [2018-03-04]. Retrieved from: <https://www.thecut.com/2016/07/why-it-took-social-science-years-to-correct-a-simple-error-about-psychoticism.html>
- Schreiber, D., Fonzo, G., Simmons, A. N., Dawes, C. T., Flagan, T., Fowler, J. H., & Paulus, M. P. (2013). Red brain, blue brain: Evaluative processes differ in Democrats and Republicans. *PLoS one*, 8(2), e52970.
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. In *Advances in experimental social psychology* (Vol. 25, pp. 1-65). Academic Press.
- Steiger, J. H. (2007). Understanding the limitations of global fit assessment in structural equation modeling. *Personality and Individual differences*, 42(5), 893-898.

- Steiner John, M., & Fahrenberg, J. (1970). Die Ausprägung autoritärer Einstellung bei ehemaligen Angehörigen der SS und der Wehrmacht. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 22, 551-566.
- Stenner, K. (2005). *The authoritarian dynamic*. Cambridge University Press.
- Stenner, K. (2009). Three kinds of “conservatism”. *Psychological Inquiry*, 20(2-3), 142-159.
- Štěrbová, Z., Bártová, K., Nováková, L. M., Varella, M. A. C., Havlíček, J., & Valentova, J. V. (2017). Assortative mating in personality among heterosexual and male homosexual couples from Brazil and the Czech Republic. *Personality and Individual Differences*, 112, 90-96.
- Todosijević, B., & Enyedi, Z. (2008). Authoritarianism without dominant ideology: Political manifestations of authoritarian attitudes in Hungary. *Political Psychology*, 29(5), 767-787.
- Treier, S., & Hillygus, D. S. (2009). The nature of political ideology in the contemporary electorate. *Public Opinion Quarterly*.
- Tuten, T. L., & Bosnjak, M. (2001). Understanding differences in web usage: The role of need for cognition and the five factor model of personality. *Social Behavior and Personality: an international journal*, 29(4), 391-398.
- Van Hiel, A., & Mervielde, I. (2004). Openness to experience and boundaries in the mind: Relationships with cultural and economic conservative beliefs. *Journal of personality*, 72(4), 659-686.
- Van Hiel, A., Duriez, B., & Kossowska, M. (2006). The presence of left-wing authoritarianism in Western Europe and its relationship with conservative ideology. *Political Psychology*, 27(5), 769-793.
- Verhulst, B., Eaves, L. J., & Hatemi, P. K. (2012). Correlation not causation: The relationship between personality traits and political ideologies. *American journal of political science*, 56(1), 34-51.
- Verhulst, B., Eaves, L., & Hatemi, P. K. (2016). Erratum to “correlation not causation: The relationship between personality traits and political ideologies” american journal of political science 56 (1), 34–51. *American Journal of Political Science*, 60(1).
- Verhulst, B., & Hatemi, P. (2016). Correcting honest errors versus incorrectly portraying them: Responding to ludeke and rasmussen. *Personality and Individual Differences*, 98, 361-365.

- Verhulst, B., Hatemi, P. K., & Martin, N. G. (2010). The nature of the relationship between personality traits and political attitudes. *Personality and Individual Differences*, 49(4), 306-316.
- Vinopal, J. (2003). „Kdo je ,levičák ‘a kdo ,pravičák ‘?“. *Naše společnost*, 1(1-2), 18-21.
- Vinopal, J. (2006). „Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace.“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review*, 42(1), 129-147.
- Vinopal, J. (2011). „Naše společnost–kontinuální výzkum veřejného mínění v České republice.“. Centrum pro výzkum veřejného mínění SOÚ AV ČR, vvi.
- Weeden, J. (2015) Do Most People Fit in Liberal and Conservative Boxes? *Psychology Today*. [online] [2018-13-03]. Retrieved from: <https://www.psychologytoday.com/blog/the-hidden-agenda-the-politicalmind/201504/do-most-people-fit-in-liberal-and-conservative>
- Weeden, J., & Kurzban, R. (2016). Do People Naturally Cluster into Liberals and Conservatives?. *Evolutionary Psychological Science*, 2(1), 47-57.
- Wickrama, K. K., Lee, T. K., O’Neal, C. W., & Lorenz, F. O. (2016). Higher-order growth curves and mixture modeling with Mplus: a practical guide. *Routledge*.
- Wilson, M. S., & Sibley, C. G. (2013). Social Dominance Orientation and Right-Wing Authoritarianism: Additive and interactive effects on political conservatism. *Political Psychology*, 34(2), 277-284.
- Zamboni, G., Gozzi, M., Krueger, F., Duhamel, J. R., Sirigu, A., & Grafman, J. (2009). Individualism, conservatism, and radicalism as criteria for processing political beliefs: a parametric fMRI study. *Social neuroscience*, 4(5), 367-383. DOI: 10.1080/17470910902860308.

Seznam příloh

Struktura výběrového souboru z technické zprávy CVVM	...82
Administrovaný dotazník	...83

STRUKTURA VÝBĚROVÉHO SOUBORU

	Rozložení obyvatelstva ČR (18+)		Výběrový soubor	
	rel.	abs.	rel.	
CELÝ SOUBOR	100,0	956	100,0	
POHLAVÍ				
Muži	48,4	466	48,8	
Ženy	51,6	488	51,2	
VĚK				
18 – 24 let	10,8	105	11,0	
25 – 34 let	18,4	177	18,6	
35 – 44 let	18,5	179	18,8	
45 – 54 let	15,8	158	16,6	
55 – 64 let	17,4	162	17,0	
65 a více let	19,1	172	18,0	
VZDĚLÁNÍ				
Základní	16,3	152	15,9	
Střední bez maturity	35,9	335	35,1	
Střední s maturitou	32,7	317	33,2	
Vysokoškolské	15,1	150	15,7	
VELIKOST MÍSTA BYDLIŠTĚ				
do 799 obyvatel	13,8	85	8,9	
800 - 1999 obyvatel	12,6	141	14,8	
2000 - 4999 obyvatel	11,6	102	10,7	
5000 - 14999 obyvatel	13,9	141	14,8	
15000 - 29999 obyvatel	10,4	139	14,5	
30000 - 79999 obyvatel	11,4	111	11,6	
80000 - 999999 obyvatel	13,8	118	12,3	
1000000 a více obyvatel	12,5	119	12,4	
KRAJE				
Praha	12,5	119	12,5	
Středočeský	12,2	109	11,4	
Jihočeský	6,0	63	6,6	
Plzeňský	5,5	45	4,7	
Karlovarský	2,8	31	3,2	
Ústecký	7,7	69	7,2	
Liberecký	4,1	43	4,5	
Královéhradecký	5,2	45	4,7	
Pardubický	4,9	46	4,8	
Vysočina	4,8	52	5,4	
Jihomoravský	11,2	103	10,8	
Olomoucký	6,0	55	5,8	
Zlínský	5,6	62	6,5	
Moravskoslezský	11,5	114	11,9	

Zdroj: CVVM (2017). Pozn.: Možný rozdíl mezi celkovým počtem dotázaných a součtem dotazníků v jednotlivých kvótních znacích je způsoben nezodpovězením otázek.

FF UK 17. 11. – 27. 11. 2017 LISTOPAD

KÓDÉR: SUPERKONTROLOR: POŘIZOVÁČ:

IDE.71 ČAS ZAČÁTKU ROZHOVORU:

AP.1 „Naše společnost se mění a v současné době čelí mnoha problémům. Lidé ale častokrát mezi sebou nesouhlasí v tom, které problémy to jsou. Zkuste prosím napsat dva hlavní problémy české společnosti, které Vás napadnou jako první:“

a)

b)

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.2.

AP.2 „Ohodnoťte dvojice osobnostních rysů na škále podle toho, nakolik Vás vystihují. Posuzujte vždy dvojici vlastností jako celek, i když Vás třeba jedna z nich vystihuje více. Odpovězte, prosím, i když si nejste zcela jistý Vaší odpovědí.“

VŮBEC NEVYSTIHUJÍ	NEVYSTIHUJÍ	SPÍŠE NEVYSTIHUJÍ	ANI VYSTIHUJÍ, ANI NEVYSTIHUJÍ	SPÍŠE VYSTIHUJÍ	VYSTIHUJÍ	NAPROSTO VYSTIHUJÍ	NEVÍ
1	2	3	4	5	6	7	9
a) Společenský, energický,					1 2 3 4 5 6 7 9		
b) kritický, hádavý,					1 2 3 4 5 6 7 9		
c) spolehlivý, svědomitý,					1 2 3 4 5 6 7 9		
d) úzkostlivý, snadno rozrušitelný,					1 2 3 4 5 6 7 9		
e) otevřený novým zkušenostem, složitý,					1 2 3 4 5 6 7 9		
f) zdrženlivý, tichý,					1 2 3 4 5 6 7 9		
g) vřelý, laskavý,					1 2 3 4 5 6 7 9		
h) neorganizovaný, lehkomyšlný,					1 2 3 4 5 6 7 9		
i) klidný, vyrovnaný,					1 2 3 4 5 6 7 9		
j) konzervativní, málo tvořivý."					1 2 3 4 5 6 7 9		

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.3.

AP.3 „Nyní, prosím, rozhodněte, jak moc souhlasíte, nebo nesouhlasíte s následujícími výroky. Odpovězte, prosím, i když si nejste zcela jistý Vaší odpovědí.“

ZCELA SOUHLASÍ	SOUHLASÍ	ANI SOUHLASÍ, ANI NESOUHLASÍ	NESOUHLASÍ	ZCELA NESOUHLASÍ	NEVÍ
1	2	3	4	5	9
a) Po prožití bolestného zážitku, potřebuji někoho, abych se cítil lépe.				1 2 3 4 5 9	
b) Ani ve stavu nouze bych neměl pocit, že panikařím.				1 2 3 4 5 9	
c) Dávám přednost tomu, aby byl můj život plný různých hádanek a hlavolamů, které musím vyřešit.				1 2 3 4 5 9	

ZCELA SOUHLASÍ	SOUHLASÍ	ANI SOUHLAS, ANI NESOUHLAS	NESOUHLASÍ	ZCELA NESOUHLASÍ	NEVÍ
1	2	3	4	5	9
d) Hodně mě baví činnosti, u kterých je potřeba přicházet s novými způsoby řešení.				1 2 3 4 5 9	
e) Je pro mě velmi důležité mít na věci jasné názory.				1 2 3 4 5 9	
f) Mám rád jasné názory i na věci, které se mě osobně netýkají.				1 2 3 4 5 9	
g) Je důležité vždy se chovat správně, vyhnout se čemukoli, co by lidé označili za špatné.				1 2 3 4 5 9	
h) Je důležité žít v bezpečném prostředí - vyhnout se čemukoli, co by mohlo být nebezpečné.				1 2 3 4 5 9	

PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.4.

AP.4 „Následující otázky se týkají hodnot, o nichž se lidé domnívají, že by měly být u jejich dětí rozvíjeny. Existuje mnoho takových hodnot a lidé se často neshodnou, které jsou důležitější a které by měly být u jejich dětí rozvíjeny více. Na kartě jsou tyto hodnoty uvedeny v párech. U některých párů se Vám může zdát, že jsou obě hodnoty obdobně důležité, anebo že ani jedna z nich příliš důležitá není. I přesto, prosím, zkuste vybrat u každého páru hodnotu, kterou byste u svého dítěte považovali za tu důležitější. Dítě...

NEVÍ = 9

a) má poslouchat své rodiče	1	2	má být samo zodpovědné za své činy	
		9		
b) má mít zdravý úsudek	1	2	má mít slušné vychování	
		9		
c) má být čisté a upravené	1	2	se má zajímat o to, jak a proč se věci dějí	
		9		
d) má myslet samostatně	1	2	má respektovat starší	
		9		
e) se má řídit stanovenými pravidly	1	2	má se řídit svým vlastním svědomím.	
		9		

PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.5. NAPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD.

AP.5 „Nyní se, prosím, ještě jednou zamyslete nad všemi zmíněnými hodnotami. Kterou z nich byste považovali za tu nejdůležitější a kterou za tu nejméně důležitou.“

NEVÍ = 99

NEJDŮLEŽITĚJŠÍ
(1-10):NEJMÉNĚ DŮLEŽITÁ:
(1-10)**PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.6.**

AP.6 „Teď bych byl rád, kdybyste mi mohl říci své názory na různá témata. Kam byste svůj názor umístil na takovéto škále?“

NEVÍ = 99

a) Příjmy by měly být vyrovnanější.	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Mělo by se více podnikat úsilí jednotlivce.	
	99		
b) Jednotlivci by měli převzít více odpovědnosti, aby se o sebe dokázali postarat.	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Stát by měl převzít více odpovědnosti a zajistit, aby bylo o každého postaráno.	
	99		
c) Soukromé vlastnictví obchodu a průmyslu by mělo vzrůst.	1 2 3 4 5 6 7 8 9 10	Státní vlastnictví obchodu a průmyslu by se mělo v co nejširší míře zachovat.	
	99		

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.7.

AP.7 „U následujících výroků prosím na škále 1 až 10 zvolte, zda dané jednání je vždy ospravedlnitelné, není nikdy ospravedlnitelné, nebo něco mezi tím.

NIKDY NENÍ OSPRAVEDLNITELNÉ							VŽDY JE OSPRAVEDLNITELNÉ			NEVÍ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99
a) Projevovat svoji homosexuální orientaci.							1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99			
b) Podstoupit umělé přerušování těhotenství (interrupci)."							1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 99			

AP.8 „Domníváte se, že počet migrantů z cizích zemí, kterým je umožněno žít v České republice, by měl být

výrazně zvýšen,.....	1	
trochu zvýšen,.....	2	
ponechán, jak je,.....	3	
trochu snížen,.....	4	
výrazně snížen."	5	
NEVÍ.....	9	

AP.9 „Řekněte mi, prosím, nakolik souhlasíte, či nesouhlasíte s následujícím výrokem: „Když jsou pracovní příležitosti vzácné, mají muži větší právo na práci než ženy."

Souhlasíte,.....	1	
ani souhlas, ani nesouhlas,.....	2	
nesouhlasíte."	3	
NEVÍ.....	9	

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.10.

AP.10 „Nyní se, prosím, zamyslete nad tím, zda ze všech problémů uvedených na kartě existuje takový, který by při volení politické reprezentace byl pro Vás jednoznačně klíčový?

Ano,.....	1 => AP.11	
ne."	2 => AP.12	
NEVÍ.....	3 => AP.12	

FILTR: POLOŽTE POUZE TĚM, KTERÍ V PŘEDCHOZÍ OTÁZCE AP.10 ODPOVĚDĚLI MOŽNOSTÍ 1.

POKYN: PONECHEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.10.

AP.11 „Můžete mi, prosím, říct, který z problémů by byl klíčový?"

NEVÍ=9

PŘEPIŠTE ČÍSELNÝ KÓD:
(1-7)

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU AP.12.

AP.12 „Uveďte, prosím, na škále, jak byste označil svou sociální třídu."

NEJCHUDŠÍ TRÍDA							TRÍDA NEJBOHATŠÍCH			NEVÍ
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

AP.13 „Nakolik Vás zajímá politika?

Velmi zajímá,.....	1	
docela zajímá,.....	2	
příliš nezajímá,.....	3	
vůbec nezajímá."	4	
NEVÍ.....	9	

AP.14 „Jak často se účastníte voleb?

Vždy,.....	1	
někdy,.....	2	
nikdy.“.....	3	
NEVÍ.....	9	<input type="text"/>

AP.15 „Účastníte se někdy demonstrací?

Ano,.....	1	
ne.“.....	2	
NEVÍ.....	9	<input type="text"/>

AP.16 „Pracujete jako dobrovolník v občanských iniciativách, politických stranách, či pro konkrétního kandidáta?

Ano,.....	1	
ne.“.....	2	
NEVÍ.....	9	<input type="text"/>